

Inter. Habet Filius aliquid proprium, quod Pater non habet? *Resp.* Habet.

Inter. Quid habet? *Resp.* Nativitatem cum æternitate, eo quod genitus sit.

Inter. Habet Spiritus sanctus aliquid proprium, quod nec Pater habet, nec Filius habet? *Resp.* Habet.

Inter. Quid habet? *Resp.* Processionem, eo quod procedens est ex Patre et Filio.

Inter. Pater solus Trinitas dici potest, an? Quomodo? *Resp.* Potest.

Inter. Quomodo potest? *Resp.* Quia Filius et Spiritus sanctus ex eo processit. Filius Trinitas dici non potest, quia non processit ex eo Pater, sed solus Spiritus; quia si Spiritum sanctum ingenuum dicimus, duos Patres affirmamus; et si genitum, duos Filios approbamus. Sed propter hoc nec genitum neque ingenuum dicimus, sed a Patre Filioque procedens est; et est Trinitas in una Deitatis persona.

Inter. Est essentia in Patre? *Resp.* Est.

Inter. Quomodo? *Resp.* Quia semper est, et in semetipso est.

Inter. Tota Trinitas operata est in utero Virginis?

an? Quomodo? Resp. Tota sola Filii persona carne suscepit, et voluit ipsum Verbum dicere Filium suum. Sed nec paveas Verbum dicere Filium Dei, quia Deus Pater Verbi sui; et ubi est Verbum Dei, ibi est Deus, quia Verbum Dei ex Deo est. Testatur Moses et Propheta, *Deus per verbum fecit omnia (Psal. xxxii, 6)*. Et iterum dicitur in Psalmis: *Verbo Domini cæli firmati sunt; et iterum: In æternum permanet verbum tuum in sæculo et generatione (Ibid. cxviii, 89)*. Et iterum Isaias: *Ecce virgo concipiet et pariet Filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel (Isai. vii, 14)*.

Inter. Christus Filius Dei ipse est Deus? *Resp.* Ipse.

Inter. Ipse natus est de Virgine? *Resp.* ipse.

Inter. Ipse suspensus est in cruce? *Resp.* Ipse.

Inter. Ipse descendit ad inferos? *Resp.* Ipse.

Inter. Ipse mortuus fuit? *Resp.* Mortuus pro peccatis nostris, et resurrexit tertia die virtutis suæ.

Inter. Ergo verus Deus mortuus fuit? *Resp.* Mortuus.

Inter. Quomodo fuit mortuus? *Resp.* In carne.

Inter. In carne mortuus fuit, in anima descendit ad inferos, qui erat in cælis? *Resp.* Divinitas ubique regnabat.

757 OPUSCULUM TERTIUM

SEU

B. ALCUINI SCRIPTA CONTRA FELICEM URGELLITANUM ET ELIPANDUM TOLETANUM.

MONITUM PRÆVIUM.

Primum atque præcipuum negotium, quod beatum Alcuinum, a Carolo Magno ex Angliæ in Franciam evocatum occupavit, fuit oppugnatio novæ, quæ tunc in Hispania exorta, in Franciam quoque grassari cœpit, sectæ Adoptianorum, hoc est, illorum qui Christum Dominum, secundum quod homo erat, aiebant Filium Dei esse non proprium, sed adoptivum; Deum non verum, sed nuncupativum: cujus erroris auctores et primipili fuerant Elipandus Toletanus et Felix Urgellitanus episcopi. De hujus erroris ortu et progressu consule, si placet, dissertationem nostram in fine hujus opusculi. Hoc munere a rege Christianissimo et vere catholico sibi demando beatus Alcuinus egregie functus est; nunc exerrantes per epistolas, Christiana doctrina simul et charitate plenas, ad respicientiam cohortando; nunc domesticos fidei voce scriptisque epistolis in veritate confirmando; nunc fidei doctoribus, Evangelii prædicatoribus atque episcopis argumenta, quibus serpenti veneno occurrere possent, suggerendo; nunc cum ipsis erroris auctoribus publicis in conventibus confligendo; ac demum illorum errores pluribus libris docte ac nervose confutando; quæ quidem omnia adeo feliciter cesserunt, ut suæ præprimis industriæ tribuendum sit, quod tandem in concilio Aquisgranensi anni 799 turbis hisce quæ per plures annos Ecclesiam afflixerant, finis impositus fuerit; atque ideo beatus Alcuinus noster merito gloriari potuerit, ac dicere: *Ego Felicem Deo miserante catholicum feci (Lib. 1 ad. Elipand., num. 8)*.

Hæc igitur scripta omnia, optima fruge referta, universæque Ecclesiæ aliquando tam salutaria ac proficua, ac etiamnum ad demonstrandam doctrinæ catholicæ antiquitatem constantemque veritatem apprime facientia, hoc loco atque ordine colligimus. Et primo quidem exhibemus libellum hucusque desideratum, quem Alcuinus miserat ad abbates et monachos Gothiæ, dum adhuc in confutanda epistola a Felice Urgellitano ad se directa esset occupatus, cujus etiam ipsemet meminit in epistola 132 ad

eosdem abbates et monachos scribens: « Sicut in libello ex parte factum est, quem direximus per B. Benedictum vobis ad solatium et confirmationem fidei catholicæ, » etc. Hunc vero libellum vir summe eruditus D. Petrus Franciscus Fogginius e codice 290 bibliothecæ Palatino-Vaticanæ, cujus ipse custodiam magno suo merito ac multa cum laude gerit, eruit; et jamjam prelo paravit, in publicam lucem, præfixa erudita præfatione, proxime emittendum; sed opportune ab eminentissimo cardinali Passioneo, summo, dum viveret, laborum nostrorum fautore, monitus novam a me atque integram Opem B. Fl. Alcuini editionem adornari, vir clarissimus a cœpto proposito discessit, huncque libellum, reliquis B. Alcuini opusculis addendum, perbenevole mihi præbuit præfixa præfatione, qua simul idem libellus B. Alcuino solidis rationibus vindicatur: quam propterea futuram eruditis lectoribus haud ingratam, dicto opusculo præfiximus.

Altero loco exhibemus libros VII beati Alcuini adversus Felicem Urgellitanum secundum editionem D. Quercetani, qui eosdem, quondam alieno, nempe S. Paulini Aquileinsis, nomine editos, suo auctori restituit. Illis tamen præmittimus, 1° *Epistolam Albinii ad Felicem hæreticum*, hactenus quoque ineditam, quam descripsimus e vetustissimo et pene cœvo codice ms., qui cum aliis antiquitatis cimeliis vere pretiosis parumque cognitis servatur in bibliotheca illustrissimi metropolitici capituli Salisburgensis. Hæc est illa epistola exhortatoria, quam Alcuinus anno 793 ex Angliæ in Galliam adveniens, « charitatis calamo, non contentiosis stimulo; fraternæ salutis desiderio, non mordaci reprehensionis stylo, ad Felicem, ut se catholicæ jungeret unitati, dirigere curavit; cui vero ille libellum non epistolari brevitate succinctum, sed sermonum serie prolixum, in quo omnes perfidiæ suæ foveas aperuit, opposuit, » sicut ipsemet Alcuinus scribit initio libri 1 contra Felicem, et libro 1 contra Elipandum, num. 16.

758 Iisdem libris VII præmittimus secundo binam

epistolam beati Alcuini ad Carolum Magnum. In priori libros suos regis Christianissimi examini et approbationi submittit; in posteriori vero eosdem jam correctos ejusdem regis honoribus dedicavit, atque auctoritati commendavit. Utramque hanc epistolam, cl. Quercetano ignoratam, debemus industriæ celeberrimi Stephani Baluzii, qui illam primum e codice ms. bibliothecæ Colbertinæ publica luce donavit libro IV Miscell., pag. 413-415.

Porro quoniam textus in prioribus istorum librorum editionibus mendis plurimis scaturit; ita ut ob ineptas interpunctiones aliosque crassiores errores sensus sæpissime obscurior evadat, atque multoties omnino corruptus appareat: nullum vero vetus exemplar ms., quod nobis in restituenda vera lectione suppetias ferret, indagare alicubi potuimus; propterea non libertatem modo, sed et necessitatem nobis impositam censuimus, ut ex ingenio et probabili conjectura illa menda defectusque tollerentur: ubi tamen semper genuine, et secundum ipsam textus exigentiam nos egisse contestamur, prout reperient viri eruditi, quibus et copia et otium est utramque editionem mutuo conferendi. Sanctorum Patrum sententias, quæ copiose in his libris excitantur, suis notis designavimus, additis in commodum lectorum citationibus ex novissimis Operum illorum editionibus.

Ad ipsum præstitimus in libris IV, quæ sequuntur, adversus Elipandum scriptis, quos cl. Quercetanus edidit e cod. ms. ecclesiæ S. Mariæ Rhemensis, cujus copiam sibi fecit vir doctissimus Jacobus Sirmundus. Libros hosce eo ordine collocavimus, quo ab ipsomet beato Alcuino dispositi atque compacti aliquando fuerunt, dum nempe illos miserat ad Laidradum et socios in Hispaniam ad sedandas turbas, ibidem ob novum dogma exortas, iterum abiturus. Præmittitur igitur epistola Alcuini ad Laidradum episcopum Lugdunensem, Nefridium Narbonen-

sem et Benedictum abbatem, omnesque episcopos, abbates et fratres provincie Gothiæ. Huic alteram annectimus, quam cl. Quercetanus in fine dictorum librorum, atque ita extra ordinem exhibuit; in hac etenim Alcuinus Laidrado et sociis significat, quæ in toto, quem miserat, fasciculo contineantur; et quo ordine ipse eadem per separatas quaterniones descripta collocaverit; prout hanc alteram epistolam, seu prioris epistolæ additamentum legitibus patebit. Post istas epistolas quasi dedicatorias sequitur epistola Alcuini ad Elipandum *cohortatoria in catholica fide*; cui subnectitur epistola Elipandi ad Albinum, *continens responsiones prioris epistolæ*, quas Alcuinus enervare studet duobus, quos subjungimus, libris: aliis vero duobus consequentibus plano sermone catholicæ fidei de Christo veritatem confirmat. Ad finem istorum librorum ipse Alcuinus addidit *Epistolam Elipandi ad Felicem jam conversum una cum Confessione ejusdem Felicis*, qua suos errores damnat, suosque sectatores ad respicientiam nervose adhortatur.

Ultimo demum totam scriptorum istorum seriem claudit *Epistola ad filiam in Christo charissimam*, cui faciliores rationes suggerit, quibus adoptianorum erroribus captiosisque argutationibus possit obviari.

Nemo jam, puto, eruditorum quidpiam ex iis quæ Alcuinum adversus errorem Hispanorum de Adoptione Christi in Filium Dei, scripsisse alicubi proditum fuit, desiderabit. Ex hisce igitur omnibus opusculis, sicut et ex illis Elipandi seu episcoporum Hispaniæ ad Galliæ Germaniaque episcopos epistolis, quas in appendicem rejecimus, tota hujus controversiæ historia in plena luce collocatur, in ecclesiasticæ historiæ temporum illorum haud leve commodum, cui facem præferre satagemus in bina dissertatione in fine addenda.

759 BEATI ALCUINI ADVERSUS FELICIS HÆRESIN

LIBELLUS AD ABBATES ET MONACHOS GOTHICÆ MISSUS.

Ex cod. ms. 290 bibl. Vaticano-Palatine.

VIRI CLARISSIMI D. PETRI F. FOGGINII BIBLIOTHECÆ VATICANÆ CUSTODIS SPECIMEN PRÆFATIONIS IN SEQUENS OPUSCULUM.

Cum Adriannus I Romanam cathedram teneret, jam ferme penitus eradicatæ Nestorianæ hæreseos quoddam veluti germen in Hispania pullulavit, Elipando episcopo Toletano, et Felice episcopo Urgelitano adnitentibus. Docebant enim Christum Jesum, prout hominem, non naturalem, sed adoptivum fuisse Dei Filium. Impiam sacrilegamque sententiam plures non solum synodi, et peremptorio edicto Romanus pontifex Adrianus damnarunt; sed multi etiam oppugnarunt celebres viri, quos inter reponendus est Flaccus Albinus, seu Alcuinus, Carolo Magno charissimus, et litterarum in Galliis instaurator, qui doctrina et sanctitate morum magnum erat tunc temporis Ecclesiæ præsidium et decus. Rem egit ille tum privatis litteris ad hæreticos episcopos datis, tum publicis scriptis: Felicem enim septem libris, Elipandum vero bipartito opere, cuius utraque pars duobus constat libris, redarguit et confutavit.

Hæc jamdudum non semel typis edita fuere; sed pro deperdito usque dum habitum est, quod ante omnia illa adversus Felicem scripserat, opusculum nobis ex ipsius Alcuini epistola ad abbates et monachos Gothiæ directa, et a Baluzio ex Colbertinæ bibliothecæ codicibus vulgata jam notum. In ea epistola (*Exist.* 132), postquam catholicam adversus id

quod Felix docebat exposuerit sententiam, hæc subiicit: « Quod multis testimoniis evangelicis, vel apostolicis, vel etiam sanctorum Patrum traditionibus comprobari potest, sicut in libello ex parte factum est quem direximus per B. Benedictum vobis ad solatium et confirmationem fidei catholicæ. Sed in manibus majus modo habemus opus propter alias causas, quas in libello venerandi Felicis legimus, et illud volente Deo vobis dirigemus, postquam lectum et comprobatum fuerit ab episcopis nostris et domno rege. »

Cum itaque in bibliotheca Vaticano-Palatina cod. 290 octingentorum annorum ætatem præseferente opusculum istud invenerim, rem fore gratam litteratis hominibus ratus sum, si in publicam lucem emitterem; etenim singulare Alcuini meritum, ne ullum ab eo scriptum opus relinquatur ineditum, suo quodam jure postulare videtur. Neque vero difficile erit intelligere hoc opusculum esse Alcuini tractatum primum adversus hæresin Felicis exaratum, cum ex ipsius exordio statim hoc pateat, et præterea totus ex evangelicis sanctorumque Patrum testimoniis constet: quod quidem optime respondet ejus descriptioni quam habet laudata Epistola.

Sed nuperi litterariæ Galliarum Historiæ scriptores (Tom. IV, pag. 338, num. 7) minus recte sibi consuaserunt in eo, quem retuli in epistola ad monachos Gothiæ, loco, ejusdem operis mentionem esse cujus meminit Alcuinus in primo libro ex iis quos

adversus Elipandum edidit. Hisce in locis de epistola cohortatoria, et quidem ut videtur, privata, ad Felicem missa ^a sermo est, in litteris autem ad monachos Gothiæ de tractatu polemico, atque ad publicum bonum, ut pro scuto eum haberet catholica fides adversus hæresim Felicis edito agitur, qualis quidem est tractatus iste quem edimus: nihil enim in eo est quod cohortatoriam epistolam sapiat, aut quod ad Felicem fuisse missum indicet. En Alcuini verba in primo ex septem adversus Felicem scriptis libris: « Scripsi epistolam pridem Felici episcopo charitatis calamo non contentionis stimulo; fraternæ salutis desiderio, non mordacis reprehensionis stylo, cupiens eum corrigere in Christi dilectione, etc.; sed ut agnosco, non eo charitatis officio, vel humilitatis obsequio meæ litterulas diligentiam recepit, quo me scribere, qui meam pietatis intuitu legerit epistolam, agnoscere poterit. »

760 Cum his concinunt quæ in primo libro contra Elipandum circa medium leguntur: « Cui (id est Felici) in has adveniens partes charitatis calamo epistolam exhortatoriam, ut se catholica jungeret unitati, dirigere curavi. Cui ille non epistolari brevitate, sed libelli prolixitate respondere nisus est. Cui libello ejus septem nostræ devotionis libellis respondimus, omnes vestræ pravitatis evacuans doctrinas. »

Porro laudati litterariæ Galliarum Historiæ scriptores libelli ab Alcuino adversus Felicem, antequam septem illos exararet libros, editi testimonium haberi autumant etiam in epistola quam ad Carolum regem Alcuinus dedit ^b, eum rogans ut septem illos libros examinaret, priusquam in lucem venirent. Verum in hoc quoque loco ad summum de eadem illa cohortatoria epistola testimonium aliquod apparet, et quidem tantummodo conjiciendo assequimur, ex relatis nimirum locis constare, quod libello Felicis, cui septem oppositi sunt libri, anteriori alio scripto, ehortatoria videlicet epistola, Alcuinus occasionem dederat. Epistolæ ad Carolum regem verba hæc sunt: « Vestra nulli contemnenda auctoritas nostræ devotioni mandavit contra novas hæreticæ pravitatis inventiones aliquid scribere, atque libello respondere quem contra nos Felix quidam episcopus vestræ direxit auctoritati. » Hucusque cl. Fogginius.

INCIPIT LIBER ALBINI, QUEM EDIDIT CONTRA HÆRESIN FELICIS.

I. Legimus in sæcularis litteraturæ historiis, quosdam viros medicinalis artis peritos, dum aliquas civitates pestilentiae lue infectas audierunt, amore civium suorum, aliquod medicamenti genus provida sollicitudine excogitasse, quo cives suos a grassantis morbi infestatione præmuniunt, ne ingruens periculum ex insperato partem cognatæ subverteret multitudinis. Hoc idem nostræ videtur agendum esse devotioni contra hæreticæ pravitatis pestilentiam, quorum doctrina ut cancer serpit, ut virus infunditur, ut venenum serpentino dente ingestum, quos laceret, occidit. Nec posterior nobis in catholicæ fidei veritate animarum sollicitudo integritatis esse

^a De illa certe, quam paulo post exhibebimus, quæ D. Fogginium etiamnum latuit. FROBEN.

^b Epistola libris VII præfixa infra.

^c Hunc titulum habet ipse codex ms. prælaudatus.

^d De synodo Ephesina auctor loquitur habita anno salutis 431, ducentos autem in ea Patres convenisse testatur etiam Vincentius Lirin. in Commonit. § 42. Sed in act. i concil. post subscriptiones epi-

A debebit, quam antiquis in scientia sua corporalis cura salutis fuisse probatur.

II. Ecce pars quædam mundi hæreticæ pravitatis veneno infecta est, asserens Christum Jesum Deo Patri verum non esse Filium; nec proprium, sed adoptivum; et Nestoriana hæresis ab Oriente, ubi damnata est a ducentis synodali auctoritate Patribus ^d, longum postliminium reviviscens, latitando fugit in Occidentem, ut ubi sol visibilis ab oculis se abscondit humanis, ibi sol justitiæ a cordibus recederet infidelium [*Forte*, fidelium]. Nestorius impia assertionem negat beatissimam virginem Mariam Dei esse genitricem, sed tantummodo hominis similiter et isti, eadem pravitate decepti, negant eam vere Filii Dei esse genitricem, sed cujusdam adoptivi filii; volentes Christum Deum nobiscum esse adoptivum, per quem nos Deo Patri facti sumus adoptivi filii. Hanc ego pestilentiam luei abhorrens antiquorum Patrum pigmentarias perscrutari curavi cellas; vel posterioris temporis venerabilium doctorum florentia percurrere prava festinavi, ut aliquod medicamenti genus civibus meis, filiis scilicet sanctæ Ecclesiæ conficerem, quo se ab hac pestilentiae contagione præmunire, divina auxiliante gratia, potuissent: ex paternis videlicet thesauris species colligens pigmentorum, vel florum; et singulorum adnectens nomina auctorum, ut salubrior esset et firmiter confectio, quo ex clarissimorum virorum sapientiæ et sanctitatis erueretur gazis. Et primo omnium ponentes, quid evangelica lux omni sole clarior ad illuminationem veræ fidei pandat; contra hujus claritatem luminis nemo sanos habens oculos repugnare audeat: sed sicut cæcus errat in sole; et licet ille soli sit præsens, sol tamen absens illi esse probatur; **761** sic qui evangelicæ non consentit veritati, errat de via, donec in ultimam perditionis foveam devolvatur. Vos vero, filii sanctæ Dei Ecclesiæ, hanc meam pro vobis devotionem sanctarum orationum remunerate suffragiis; et siquid nostra vobis præsentialiter proficiat industria, perpetualiter vestra nobis prosit intercessio.

III. Credamus Domini Dei Patris testimonio, ubi super baptizatum Filium magnifica voce testatur dicens: *Hic est Filius meus dilectus* (*Matth.* III, 17). Et ne quis de altero dici dubitaret, etiam sanctus Spiritus in specie columbæ præsentia comprobatur, hunc esse Filium Dei, qui a Joanne in Jordane baptizatur. Etsi luce clarius patescat ex auctoritate paternæ vocis Filii proprietas; tamen audiendi sanctorum Patrum et catholicorum doctorum venerabiles sensus, quid in hac veridica paterni testimonii professione senserint.

scoporum hæc sequuntur: « Postquam hi omnes Nestorii depositioni subscripsissent, accesserunt alii episcopi ad sanctam synodum, qui et ipsi quoque præpositæ damnationi subscripserunt. Episcopi itaque, qui ipsum Nestorium deposuerunt, plures quam ducenti exstiterunt, aliqui enim locum tenuerunt aliorum episcoporum, qui ad Ephesiorum metropolim venire non potuerunt. » FOGGINIUS.

IV. Bicit enim Hilarius ecclesiasticæ fidei doctor **A** mirabilis in libro sexto quem de sancta Trinitate scripsit post alia catholicæ fidei convenientia sic ^a : « Vere Dei Filium unigenitum Deum Dominum nostrum Jesum Christum esse ac doceri multis modis cognitum est; dum de eo testatur Pater, dum de se ipse profitetur, dum apostoli prædicant, dum religiosi credunt, dum dæmones confitentur, dum Judæi negant, dum gentes in passione cognoscunt. Neque enim ex communiōe nuncupationis est, quod de proprietatis fide dicitur: et cum omnia quæ Christus Dominus aut egit aut docuit, ultra omnia eorum sint qui Filii nuncupantur, et in his omnibus quæ præcipua sint Christi, hoc vel potissimum doceatur esse, quod Dei Filius est; non est in eo filii ex generali familiaritate cognomen. Non contamino veritatis fidem, ut hoc verbis meis astruam. Loquatur, ut sæpe solitus est, de unigenito suo Pater, ne sub consummandi baptismi sacramento Jesus Christus ignorabilis esse possit per corpus. *Hic est Filius meus dilectus, in quo bene complacui* (Matth. III, 17). Rogo, in quo veritas deperit, et in quo infirma fides professionis est? Non annuntiat per angelum de sancto Spiritu partus ex virgine; non index Magis stella; sed nec adorati in cunis honor; nec baptizandi sub Baptistæ professione virtus satis esse ad demonstrationem majestatis existimantur. Pater de cælo loquitur, et ita loquitur: *Hic est Filius meus*. Quid sibi vult non cognominum, sed pronominum fides? Cognomina nominibus adduntur; pronomina vero obtinent in se nominum virtutem. Proprietatis autem significatio est, ubi et *hic est* dictum esse auditur, et *meus est*. Et intellige quæ sit veritas et ratio dictorum. Legeas: *Filios genui et exaltavi* (Isai. I, 2). Sed non legeras, *filios meos*; genuerat enim eos sibi per divisionem gentium et plebem hæreditatis in filios. Ne igitur per communionem adoptivæ hæreditatis cognomentum Filii unigenito Deo adderetur, naturæ veritas per significationem proprietatis ostensa est. Assignetur sane hoc communionis in Christo nomen, ut Filius sit, si de quocumque dictum reperietur: *Hic est Filius meus*. Sin vero proprium ac singulare ei est: *Hic est Filius meus*, quid calumniam Deo Patri professæ de Filio proprietatis afferimus? Anne tibi in eo quod dicitur, *hic est*, non significari videtur, alios quidem cognominatos ab eo in filios, sed hic Filius meus est, donavi adoptionis plurimis nomen, sed iste mihi Filius est: ne quæras alium, ne non hunc esse credas; hunc ego tanquam digito indice ac verbi significatione contingo, qua dico, et *meus est*, et *hic est*, et *Filius est*. Quid post hæc intelligentiæ poterit esse, ut non esse credatur? Et hæc quidem paternæ vocis significatio ea fuit, ne qui ad implendam omnem justitiam baptizandus esset, quid esset ignoraretur: sed ut, qui ad sacramentum salutis nostræ homo

^a S. Hilarius, tom. X Patrologiæ, col. 174, num. 22, 23, 24.

^b S. Hilar. loc. cit. col. 179, num. 27.

cernebatur, Dei voce Dei Filius nosceretur. Et quia in fidei hujus confessione credentium vita esset (non enim alia æternitatis vita est, nisi Jesum Christum unigenitum Deum sciamus esse Dei Filium), vox e cælo rursus ab apostolis iteratæ hujus significationis auditur, ut id firmiter crederetur ad vitam, quod non credidisse mors esset. Namque cum Dominus in monte majestatis suæ habitu constitisset, Moysæ **762** atque Elia assistentibus, et ad visionis atque vocis fidem tribus columnis Ecclesiarum testibus assumptis, hæc vox paterna de cælo est: *Hic est Filius meus dilectus, in quo complacui, ipsum audite* (Matth. XVII, 5).

V. Idem post plurima et veridica de naturali proprietate Filii Dei ita intulit ^b: « Quid infertur hodie calumniæ, ut adoptio nominis sit, ut mendax Deus sit, ut nomina inania sint? Testatus est Pater de Filio; operibus suis Filius testimonium Patris exæquat. Cur non videatur esse in eo idem [Al., id est] Filii veritas, quæ et docetur [Al., dicitur] et probatur. Non est per Deum Patrem Filii nomen in Christo et [Al., ex] adoptione bonitatis: neque sanctitate meruit hoc nomen, sicut plures post confessionem fidei Dei Filii sunt. Proprietatis enim in his significatio nulla est: nominis namque tantum, ut Deo dignum est, indulta dignatio est. Aliud est, *hic est*, et *meus est*, et *hunc audite*: in hoc veritas est, natura est, fides est. »

VI. Item in sequentibus in eodem libro sexto ^c: « Omnibus, quibus per fidem Deus Pater est, per eam fidem Pater est, qua Jesum Christum Dei Filium confitemur. Confiteri autem Filium secundum generale sanctorum nomen, quid habet fidei, ut dicamus, unus ex filiis est? Sed nunquid et cæteri in hac creaturæ suæ infirmitate non filii sunt? In quo ergo Filium Dei Jesum Christum fides confessa præcellit, cum ei secundum filios, filii non natura, sed nomen sit? Christum perfidia ista non diligit. »

VII. Item in sequentibus ejusdem libri ^d: « Et quidem secundum propositæ a nobis responsionis ordinem opportunissimus hic nobis locus est, ut tertio nunc doceamus Filium Dei Dominum nostrum Jesum Christum ab apostolis creditum, *non ex nuncupatione, sed ex natura; neque ex adoptione, sed ex nativitate*. »

VIII. Item in sequentibus ^e: « Non est evangelica et apostolica fides, Filium Dei nomine potius quam natura credere [Al., credidisse]. Si enim adoptionis hæc nuncupatio est; et non idcirco Filius est, quia exierit a Deo, quæro unde beatus Simeon Barjona est confessus: *Tu es Christus Filius Dei vivi* (Matth. XVI, 16). Anne cum omnibus potestas sit per sacramentum regenerationis in filios Dei nasci? Si secundum hanc nuncupationem Filius Dei Christus est, interrogo quid illud sit, quod Petro non caro,

^c Ibid. col. 181, num. 30.

^d Ibid. col. 183, num. 32.

^e Ibid. col. 186, num. 36.

neque sanguis revelavit, sed Pater, qui in caelis A est? »

IX. Item ex eodem libro^a: « Scribens utique evangelista [Al., Evangelia] scribendi debuit afferre rationem; et [Al., ut] videamus, quam ostenderet dicens: *Hæc autem scripta sunt, ut credatis quoniam Jesus est Christus Filius Dei* (Joan. xx, 31). Scribendi igitur Evangelia [Al., Evangelii] non aliam prætulit causam, quam ut omnes crederent Jesum esse Christum Dei Filium. Si sufficit ad salutem Christum credere, cur adjecit: *Filium Dei*? Si vero Christum credere ea demum fides est, non Christum tantummodo, sed Christum Filium Dei credidisse, non est nomen Filii in Christo unigenito Deo ex adoptionis consuetudine. »

X. Videamus quoque quale testimonium beatus Joannes Baptista, post descensum Spiritus sancti in specie columbæ super eum, protulit de illo: *Et ego vidi et testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei* (Joan. i, 34). De quo testimonio beatus Augustinus in homilia septima super Joannem evangelistam ita ait^b: « Perhibuit Joannes testimonium, quia vidit. Quale testimonium perhibuit? *Quia ipse est Filius Dei*. Oportebat ergo ut ille baptizaret, qui est Filius Dei unicus, non adoptatus. Adoptati Filii ministri sunt unici: Unicus habet potestatem, adoptati ministerium. »

XI. Item in eadem homilia (Num. 13): « Messias Hebraice, Græce Christus, Latine Unctus. Ab unctione enim dicitur [Christus], a chrisma unctio est. Græce ergo Christus Unctus. Ille singulariter unctus, præcipue unctus, unde **763** omnes Christiani ungentur, ille præcipue. Quomodo in Psalmo dicit, audi: *Propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis præ participibus tuis* (Psal. xlii, 8). Participes enim ejus omnes sancti, sed ille singulariter Sanctus Sanctorum, singulariter unctus, singulariter Christus. »

XII. Quid opus est professionem Nathanaelis protestantis verbis exaggerare: *Rabbi tu es Filius Dei, tu es rex Israel* (Joan. i, 49); de quo Veritas ipsa tam laudabile protulit testimonium dicens: *Ecce vere Israelita, in quo dolus non est* (Ibid. 47)? « Nam iste Nathanael, sicut Augustinus dicit (num. 20), talem protulit vocem: *Tu es Filius Dei, tu es rex Israel*, qualem tanta post Petrus, quando ei Dominus ait: *Beatus es Simon Barjona, quia non tibi revelavit caro et sanguis, sed Pater meus, qui est in caelo* (Matth. xvi, 17); et ibi nominavit petram, et laudavit firmamentum Ecclesiæ. In ista fide hic jam dicit: *Tu es Filius Dei, tu es rex Israel*. » Item in octava homilia ejusdem operis idem præfatus Pater de unitate Filii Dei ita dicit (num. 4): « Dominus autem securus moriens dedit sanguinem suum pro ea, quam resurgens haberet, quam sibi jam conjunxerat in utero Virginis.

[^c Verbum enim sponsus et sponsa caro humana, et utrumque unus Filius Dei et idem Filius hominis, ubi factus est caput Ecclesiæ. Ille uterus virginis] Mariæ thalamus ejus, inde processit tanquam sponsus de thalamo suo. »

XIII. Si igitur Dominus Christus secundum carnem, sicut quidam improba fide garrunt, adoptivus est Filius, nequaquam unus est Filius, quia nullatenus proprius Filius et adoptivus Filius, unus esse potest Filius, quia unus verus, et alter non verus esse dignoscitur. Quid Dei omnipotentiam sub nostram necessitatem prava temeritate constringere nitimur? Non est nostræ mortalitatis lege ligatus; *omnia enim, quæcumque vult, Dominus facit in caelo et in terra* (Psal. cxlii, 3). Si autem voluit ex virginali utero proprium sibi creare Filium, quis ausus est dicere, eum non posse? *Potestati ejus quis resistit* (Rom. ix, 19)? Cur secreta voluntatis illius vel potestatis indagare aliquis audet? Vel quare credere non debemus ejus testimonio de Filio suo, quem toties in Evangelio suum nominavit, et non alienum? Ipse quoque Filius Patrem eum sæpius nominavit. Videamus quid ipse cæco respondit interroganti, quis esset Filius Dei, ut crederet in eum. Respondit itaque: *Et vidisti eum, et qui loquitur tecum ipse est* (Joan. ix, 37). Nondum enim cæcus ille spiritualiter intellexit Filium Dei; tamen audivit ab eo: *Et vidisti eum. Quem, nisi Filium Dei? Et qui loquitur tecum, ipse est. Quis, nisi Filius Dei?* Ille unitatem personæ humanitatis et divinitatis monstravit, ut crederetur ille homo, qui visus est, vere esse Filius Dei. His testimoniis veritatis roboratus, o homo, noli judicare judicem tuum, sed adora Deum tuum regnantem in caelis, quem Magus adoravit vagientem [*Ms.*, vagitantem] in cunabulis: honora sedentem in throno majestatis, quem mater natum posuit in præsepio hospitalitatis, et noli facere injuriam creatori tuo, sicut sanctus Augustinus dicit in homilia in Natali Domini^d: « Quare modo putatur injuria, quando Deus, quod ipse fecit, mire in se clementer excepit, et in homine se vere videri voluit, in quo ante imaginarie voluit se videri, deditque ut proprietatis esset ipse, qui ante, ut similitudo esset, acciperet. »

Ingre diamur quoque aliorum sanctorum Patrum aromaticas cellas, et eruamus inde aliquid ad salutem legentium et supplementum operis nostri.

XIV. Videamus quid beatus Cyrillus Alexandrinus episcopus, cujus documenta contra Nestorium in sexta synodo maxime claruerunt, de hac inquisitione senserit. Dicit enim in Epistola, quam in commune ecclesiasticis scripsit ordinibus, inter alia sic^e: « *Quando enim, inquit, introducit primogenitum in orbem terrarum dicit: Et adorent eum omnes angeli Dei* (Hebr. i, 6). Sed nos quidem, etsi sancto

^a S. Hilar. loc. cit., col. 190, num. 41.

^b S. Aug. in Joan. tract. vii, num. 4, Patrologie tom. XXXV, col. 1439.

^c Restituta ex editis quæ ommissa sunt in ms.

^d Hunc textum in sermonibus de Natali Domini, qui S. Augustino ascribuntur, non reperimus.

^e S. Cyrillus Alex. epist. 1, tom. V Operum edit. Paris. 1658, part. ii, pag. 12.

uncti sumus Spiritu, adoptionis quidem ditamur gratia, vocamurque etiam Dei [id est, Dii], nostræ vero naturæ mensuram non ignoremus; sumus enim in terra et habitamus inter servos; at ille est non in quibus nos, sed natura et vere Filius et omnium Dominus. »

XV. Idem in eadem post pauca : « Quocirca quidem ex duabus rebus indubitanter, divinitate et humanitate Emmanuel est. Verumtamen unus Dominus Jesus Christus, unusque et vere Filius, Deus simul et homo; et non homo Deus factus sub æqualitate horum, qui per gratiam; sed Deus potius verus in humana forma apparens propter nos. Dat nobis autem fidem ad hoc et Deiloquus Paulus dicens: *Cum autem venisset plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret, ut adoptionem filiorum Dei reciperemus* » (Gal. iv, 4, 5).

XVI. Et non multo post in eadem epistola : « Quomodo ergo proprius Dei Filius nominatus est Christus, qui etiam traditus est a Deo et Patre causa omnium salutis et vitæ? Traditus est enim propter peccata nostra, et ipse iniquitates multorum portavit in corpore suo in ligno, secundum Prophetæ vocem. Palam ergo est, quia unitatis res assumpta necessarie proprium Filium declaravit Dei, qui ex sancta Virgine est. Corpus enim est non alterius cuiuspiam secundum nos, sed magis proprium ex Patre existentis Verbi, natum ex ea. »

XVII. Considerandum quoque est, quod sanctus Athanasius in epistola ad Epictetum de fidei catholice firmitate dixerit ^a : « Quomodo autem, inquit, et ambigere audent, qui dicuntur Christiani, si [Pro, an], qui ex Maria processit Deus, Filius quidem substantia et natura Dei est; secundum carnem autem ex semine David est, ex carne autem sanctæ Mariæ. Quid autem putas? Temerarii facti sunt, ut dicerent Christum, qui carne passus est et crucifixus, non esse Dominum Salvatorem, et Deum, et Filium Patris. Aut quomodo Christiani volunt nominari, qui dicunt in hominem sanctum, sicuti unum prophetarum venisse Verbum, et non hominem factum sumentem ex Maria corpus; sed alterum esse Christum, et alterum Dei Verbum, quod ante Mariam et ante sæcula Filius existebat Patris? Aut quomodo esse Christiani possunt, qui dicunt alium esse Filium, alium Dei Verbum? Non per adoptionem hæc facta sunt, absit! sicut quidam existimaverunt, sed, sicut est veritas, homine facto Salvatore, totius humani generis salus facta est. Si enim adoptione erat in corpore Verbum, secundum illos (quod autem adoptione dicitur, phantasia est) reperietur et putative salus et resurrectio hominum dici, secundum impiissimum Manicheum. Sed non eundem phantasia est salus nostra; neque corporis

solum, sed totius hominis, animæ et corporis, veraciter salus facta est. Humanum naturaliter, quod ex Maria secundum divinas Scripturas, et verum erat Salvatoris [corpus]. »

XVIII. Item Julius sanctissimus Romæ episcopus in epistola ad Prodocimum ita ait ^b : « Prædicatur autem ad plenitudinem fidei et incarnatus de virgine Maria Dei Filius, et inhabitasse in hominibus; non in homine operatur. Hoc enim in prophetis est et in apostolis : [perfectus Deus in carne, et homo ^c] perfectus in Spiritu; non duo filii, unus quidem proprie Filius assumens hominem, alter autem mortalis assumptus a Deo : sed unus unigenitus in cælo, unigenitus in terra Deus. »

XIX. Item Felicissimi ^d episcopi Romæ et martyris ad Maximum episcopum et clerum Alexandriæ sacræ fidei confirmatio : « De Incarnatione autem Verbi et fide credimus in Dominum nostrum Jesum Christum de virgine Maria natum, quia ipse est sempiternus Dei Filius et Verbum, et non homo a Deo assumptus, ut alter esset præter illum. Neque enim hominem assumpsit Dei Filius, ut sit alter præter ipsum; sed Deus existens perfectus, factus est simul et homo perfectus, incarnatus de Virgine. »

⁷⁶⁵ XX. Item beatus Gregorius Nazianzenus : « Non decipiant homines nec decipiantur sine sensu suscipientes Dominicum hominem, sicut ipsi dicunt; magis autem Dominum nostrum et Deum : Nec enim hominem dividimus a deitate, sed unum et eundem dogmatizamus; prius quidem non hominem, sed Deum et Filium solum et ante sæcula non mistum corpori, et quæcunque sunt corporis; in fine autem et hominem assumptum pro nostra salute passibilem carne, impassibilem deitate; circumscriptum corpore, incircumscriptum divinitate; eundem terrenum et cælestem, visibilem et intelligibilem, capabilem et incapabilem, ut in toto homine eodemque et Deo totus homo reformaretur, qui sub peccato ceciderat. Si quis non Dei genitricem Mariam æstimat, sine deitate est. Si quis quasi per fistulam Virginis transisse, et non in ipsa formari, deifice simul et humane; deifice quidem, quia sine viro; humane autem, quia lege partus, anathema sit. Si quis formatum dicit hominem, et ita subingressum Deum, damnatus est; non enim nativitas Dei istud est, sed fuga nativitatis. Si quis introducit duos filios, unum quidem ex Deo et Patre, secundum autem ex Maria natum, et seipsum ex adoptione excidet, quæ promissa est recte credentibus. Naturæ enim duæ, Deus et homo, quod est anima et corpus; Filii autem non duo, nec Dii. Neque enim hic duo homines, licet etiam Paulus interiorem hominem et exteriorem appellaverit, et, si oportet compendiosius dicere, aliud quidem et aliud, ex quibus Salvator est (siquidem non idem est invisibile visibile; et sine tempore, sub

^a S. Athanasius, tom. I Operum edit. Paris. part. I, pag. 902, 903, 906.

^b Vide hanc auctoritatem Act. I concilii Ephesini edit. Coleti tom. III, col. 1055.

^c Hæc restituuntur ex editis.

^d Codex male habet *Felicissimi*, scriptoris incuria, pro *Felicis sanctissimi*. Exstat ea auctoritas Felicis I papæ loc. mox cit. concil. Ephes.

tempore); non alius autem et alius, absit! utraque enim summæ unitiōnis in contemperatione, Deo quidem inhumanato, homine autem deificato. »

XXI. Item Atticus episcopus Constantinopolensis : « Nisi enim ille nasceretur carnaliter, non tu renascereris spiritaliter. Nisi ille sustinisset servi formam, non tu dignitatem adoptionis lucratus esses. Propter hoc enim in terra cœlestis, ut tu in cœlis servareris terrenus. Propter hoc Christus semetipsum exinanivit, ut nos omnes de plenitudine ejus accipiamus. Illius mors tua facta est immortalitas. »

XXII. Item Theodotus episcopus Cyprorum in sermone de nativitate Domini post alia etiam ista protulit ^b : « Quid igitur? Advenit Deus existens ad homines, non locum ex loco mutans, sed invisibilem naturam ostendens visibilem, et visus ut homo et tanquam cognatus hominibus apparens, sicut etiam evangelista prædicans dicit, quia *Verbum caro factum est*. Quomodo possibile est Deum Verbum fieri hominem requiris, et modum Dei miraculosum a nobis exigis? Si comprehensibile nobis esset, quod incomprehensibile est sermone, miraculum non esset, sed causa naturæ; si vero miraculum et signum est, quod factum est, cede rationem Domino miracula facienti; quia enim factum est scire te volo; et ex eo quod factum est, fructum fide lucrare. Operanti cede. » Et post pauca : « Hoc egit miraculorum creator, ad suam voluntatem naturam trahens, et parvit natura jussioni. Noli ergo in infirmitatem humanæ naturæ cadere. Noli dicere, quomodo hominis natura cœpit Deum? Quomodo Deus factus est homo? Quomodo Deus Verbum facta est caro visibilis? Sed quia factum est, crede; modum vero et rationem cede creatori. »

XXIII. Audiamus quoque, quid beatus Gregorius pontifex apostolicæ sedis et doctor mirabilis in libro primo operis pulcherrimi *Moralium* dicat ^c : « *Eratque vir ille magnus inter omnes Orientales* (Job. 1, 3). Quod Redemptor noster Oriens dicitur, Propheta testante perhibetur, qui ait : *Ecce vir Oriens nomen ejus* (Zach. vi, 12). Omnes ergo, qui in hoc oriente fide consistunt, recte Orientales vocantur; sed quia omnes **766** homines tantummodo homines; ipse autem Oriens Deus et homo, recte dicitur : *Erat magnus inter omnes Orientales*. Ac si aperte diceretur : Omnes, qui in fide Deo nascuntur, superat, quia non, ut cæteros adoptio, sed natura illum divinitatis exaltat; qui etsi humanitate cæteris apparuit similis, divinitate tamen mansit super omnia singularis. »

XXIV. Item in libro octavo decimo ejusdem Operis beatus Gregorius de excellentia nativitatis Christi, et quantum a nobis differat, admirans ait ^d : « *Non adæquabitur ei topazium de Æthiopia* (Job. xxviii, 19). Quid Æthiopiam, nisi præsentem mundum ac-

cipiamus, quæ coloris nigredine designat peccatorem populum, fœditatem meritorum. Aliquando vero Æthiopiæ nomine specialiter gentilitas designari solet, infidelitatis prius nigra peccatis, quam veniente Domino Habacuc propheta vidit timore perterritam et ait : *Tabernacula Æthiopum expavescent tabernacula terræ Madian* (Habac. iii, 7). David quoque propheta videns, quod ad Judæam redimendam veniret Dominus; sed ante gentilitas crederet, quam Judæa sequeretur, sicut scriptum est : *Donec plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel salvus fieret* (Rom. xi, 25), dicit : *Æthiopia præveniet manus ejus Deo* (Psal. lxxvii, 32), id est, priusquam Judæa credat, salvandam se offert omnipotenti Domino, peccatis nigra gentilitas. Topazium vero pretiosus lapis est; et quia Græca lingua *πᾶν* omne dicitur, pro eo quod omni colore resplendet topazium, quasi topandium vocatur. Dum vero in Deum conversa gentilitas credidit, ex ea multi ita sunt dono Spiritus locupletati, ut quasi multis coloribus, sic multis virtutibus luceant. Sed ne acceptis quisque virtutibus extollatur, a sancto viro nunc dicitur non adæquabitur ei topazium de Æthiopia. Ac si aperte diceretur : Nullus sanctorum quibuslibet virtutibus plenus, ex ista tamen nigredine mundi collectus æquari potest, de quo dictum est : *Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei* (Luc. 1, 39). Nos quippe sancti efficitur, non tamen nascimur, quia ipsa naturæ corruptibilis conditione constringimur, ut cum propheta dicamus : *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in deliciis peperit me mater mea* (Psal. l, 7). Ille autem solus veraciter sanctus natus est, qui, ut ipsam conditionem naturæ vinceret, ex commistione carnalis copulæ conceptus non est. Huic se sapientiæ quasi quoddam topazium de Æthiopia æquari voluit, cum quidam hæresiarcha dixit : Non invideo Christo Deo factio; si volo, et ipse possum fieri : qui Jesum : Dominum nostrum non per mysterium conceptionis, sed per profectum gratiæ Deum putavit, perversa allegatione astruens, eum parvum hominem natum, sed ut Deus esset per meritum profecisse; atque ob hoc æstimans, et se et quoslibet alios ei posse cœquari, qui filii Dei per gratiam fiunt; non intelligens, non attendens quia *non adæquabitur ei topazium de Æthiopia*. Aliud est enim natum hominis gratiam adoptionis percipere; aliud unum singulariter per divinitatis potentiam Deum ex ipso conceptu prodiisse : nec æquari potest gloria unigeniti habita per naturam, aliis accepta per gratiam. Mediator quippe Dei atque hominum, homo Christus Jesus, non sicut iste hæreticus desipit, alter in humanitate, alter in Deitate est; non purus homo conceptus atque editus, post per meritum, ut Deus esset, accepit, sed nun-

^a Loc. cit. concil. Ephes., ubi hic locus citatur tanquam Amphilochei episcopi Iconii.

^b Theodoti Ancyræ episcopi homilia in Natalem Domini lecta fuit in synodo Ephesina, et exstat tom. III Concil. Coletii, col. 1531 circa finem.

^c S. Gregorius, libr. I Moral., cap. 18, in Job cap. 1, vers. 3.

^d Ibid., libr. VIII, cap. 52, in Job. cap. xxviii, v. 19.

tiante angelo et adveniente Spiritu, mox Verbum in **A** utero, mox intra uterum Verbum caro; et manente incommutabili essentia, quæ ei est cum Patre et cum sancto Spiritu coæterna, assumpsit intra virginea viscera, ubi et impassibilis pati et immortalis mori, et æternus ante sæcula temporalis posset esse in fine sæculorum: et per ineffabile sacramentum conceptu sancto et partu inviolabili secundum veritatem utriusque naturæ natus est unus Dei Filius, ut eadem virgo et ancilla Domini esset et mater. Sic quippe ei ab Elisabeth dicitur: *Unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me* (Luc. 1, 43)? Et ipsa virgo concipiens dicit: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum* (Luc. 1, 38). Et quamvis ipse aliud ex Patre, aliud ex virgine, non tamen alius ex Patre, alius ex virgine, sed ipse est æternus ex Patre, ipse temporalis ex matre, ipse qui fecit, ipse qui factus est; **767** ipse speciosus forma præ filiis hominum per divinitatem (Psal. XLIV, 3), et ipse, de quo dictum est: Vidimus eum, et non erat aspectus, et non est species ei neque decor per humanitatem (Isai. LIII, 2); ipse ante sæcula de Patre sine Matre, ipse in fine sæculorum de Matre sine Patre. »

XXV. Item beatus Alexander Constantinopoleos episcopus Alexandro Alexandrino episcopo scribens in epistola quam pro fide catholica scripsit post præfationem congruam ita subinfert ^a: « Porro creaturæ ejus, homines et angeli benedictiones acceperunt, virtutibus proficere contententes, mandatisque legitimis, quatenus non peccarent. Dominus vero noster naturaliter Filius Patris existens ab omnibus adoratur. Illi deponentes spiritum servitutis ex bonis operibus et profectu Spiritum filiationis accipientes per naturalem Filium justii fiunt et ipsi adoptione filii; istius autem propriam et naturalem præcipuamque filiationem Paulus etiam manifestavit de Deo dicens: *Qui proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis, id est, qui natura non sumus filii, tradidit eum* (Rom. VIII, 32); ad distinctionem namque non priorum illum proprium Filium esse dixit. In Evangelio autem, *Hic est Filius*, inquit, *meus dilectus, in quo bene complacui* (Matth. III, 17). »

XXVI. Chromatius quoque sanctæ Romanæ antistes Ecclesiæ, in libello quem de octo Beatitudinibus scripsit, ita dicit ^b: « In mysterio enim baptismi et Filius [*Alii addunt*: manens] videtur in corpore; et Spiritus sanctus in specie columbæ descendit; et vox Patris de cælo auditur, ut Trinitatis unitas declaretur, quia nec Pater sine Filio intelligi potest, nec Filius sine Spiritu sancto cognosci. Vide [*Al.*, Unde] igitur, quale Patris de Filio testimonium sit dicentis:

^a Non Alexander episcopus Constantinopoleos ad Alexandrum Alexandrinum episcopum, prout hic incuria fortassis descriptoris ponitur; sed hic ad illum hæc scripsit. Exstat vero hæc epistola cum textu hic cit. apud Theodoretum libr. 1, cap. 4.

^b Exstat hic locus non in libello de octo Beatitudinibus, sed in quodam Chromatii fragmento in cap. III, v. 4, Matth., tom. V BB. PP. Fuit vero hic Chromatius episcopus Aquileiensis, non Romanus, quamvis Romanus, incertum quo sensu, episcopus etiam

Hic est Filius meus. Suus utique non per adoptionem gratiæ, neque per religionem creaturæ, ut hæretici volunt; sed sui proprietate generis et veritate naturæ. Multi enim sanctorum filii Dei dicuntur et sunt, sed hic sine comparatione [*Al.*, compassione] unus Deo Patri Filius unigenitus et verus et proprius, non aliunde quam de Patre natus; quia tam verus pater Pater est, quam verus et Deus est; sicuti etiam [*Al.*, tam] verus filius [Filius] est, quam verus et Dominus. Perfecta ergo fides est Trinitatis ostensa, cum et Pater Christum Dominum ac Deum nostrum Filium suum esse testatur; et Spiritus sanctus, id est, Paracletus, in tanto fidei sacramento Patri Filioque conjungitur, ut verum Patrem, verum Filium, verum etiam Spiritum sanctum credere tres personas, sed unam divinitatem Triunitatis, unamque substantiam non dubitemus. »

XXVII. Sed hujus fidei veritatem beatus Augustinus multis confirmat testimoniis, quæ sparsim in opusculis suis legentibus et studiosis occurrunt. Non enim dormientes [*Leg.*, dormientibus] in infidelitate, sed sapientiæ studentibus veritatis thesauri patescunt; unde et in Evangelio ipsa Sapientia dixit: *Justificata est sapientia a filiis suis* (Matth. XI, 19). Unde idem Pater in præfato opere Homiliarum titulo quarto-decimo tale protulit testimonium ^c: « Audi enim adhuc quod sequitur, quia de Filio dixerat: *Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum. Pater diligit Filium et omnia dedit in manu ejus* (Joan. III, 34, 35). Adjicit: *Omnia dedit in manu ejus*, ut nosset et hic, quam distincte dictum est: *Pater diligit Filium*. Quare enim? Pater non diligit Joannem? Et tamen non omnia dedit in manu ejus. Pater non diligit Paulum? Et tamen non omnia dedit in manu ejus. Pater diligit Filium: sed quomodo **768** Pater Filium, non quomodo Dominus servum; quomodo unicum, non quomodo adoptatum. »

XXVIII. Item in Sermone **XXII** ^d: « Et revera, fratres, puto quia justum est, humiliavit se propter nos, glorificemus illum nos. Non enim Filius hominis propter se est, sed propter nos: ergo erat Filius hominis illo modo, cum Verbum caro factum est, et habitavit in nobis. Ideo hunc enim Deus Pater signavit. Signare quid est, nisi proprium aliquid ponere. Hoc est signare, ponere aliquid, quo non confundatur cum cæteris. Signare est, signum ei ponere. Cuicunque rei ponis signum, ideo ponis signum, ne confusa cum aliis ante non possit agnosci. Pater ergo eum signavit. Quid est signavit? Proprium quiddam illi dedit, ne cæteris comparetur hominibus. Ideo dictum est: *Unxit te Deus Deus tuus oleo exultationis præ*

appelletur in codd. mss. illius scripta continentibus. Forte descriptores inde decepti fuerunt, quod sanctus Hieronymus eundem *sanctum papam* appellaverit epist. 81 ad Rufinum tom. I, et libr. II contra Rufinum tom. II. Vide *Mémoires* D. Tillemont, pag. 534, tom. XI, et D. Ceillier *Hist. Gén. des Auteurs Ecclésiastiques*, tom. X, pag. 82.

^c S. Aug., tract. XIV in Joan. num. 44.

^d Idem, tract. XXV, num. 11.

participatus tuis (Psal. XLIV, 8). Ergo signare quid est? Exceptum habere hoc est, præ participibus suis. »

XXIX. Item in Sermone ejusdem operis XXIV ^a : « *Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit Filius hominis, qui est in cælo* (Joan. III, 13). Non dixerat, Filius, inquit, hominis, qui erat in cælo [Edit. : Non dixit, erat, sed Filius, inquit, hominis qui est in cælo]. In terra loquebatur, et in cælo se esse dicebat. Et non ita dixit : *Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit, Filius hominis* [Edit., *Filius Dei*], qui est in cælo. Quo pertinet, nisi ut intelligamus quod etiam pristino sermone commendavi charitati vestræ, unam personam esse Christum Deum et hominem, non duas, ne fides nostra non sit Trinitas, sed quaternitas? Christus ergo unus est; Verbum anima caro, unus Christus; Filius Dei et Filius hominis, unus Christus; Filius Dei semper, Filius hominis ex tempore, tamen unus Christus secundum unitatem personæ. In cælo erat, quando in terra loquebatur: sic erat Filius hominis in cælo, quomodo Filius Dei erat in terra. Filius Dei in terra suscepta carne; Filius hominis in cælo in unitate personæ. »

XXX. Ecce quomodo iste Pater venerabilis adoptionis nomini nuper inducto occurrit! Quomodo non erunt quatuor personæ, si [*Fortè*, scilicet] Pater, et Spiritus sanctus, et Filius proprius, et filius adoptivus? Nam sicut sepe diximus, omnis qui sanum sapit, duo esse intelligit proprium et adoptivum, sicut duo sunt verum et non verum. Et quam impium est dici duos filios, unum proprium, alterum adoptivum! Contra quam impietatem sanctæ fidei professio in symbolo, quod beatus Isidorus in Etymologiis composuit, manifeste pugnat, dicens ^b : « Ergo Dei Filius hominis factus est Filius, natus secundum veritatem naturæ ex Deo Dei Filius; et secundum veritatem naturæ ex homine hominis Filius, ut veritas unigeniti [Edit., geniti] non adoptione, neque appellatione [Edit., apparitione], sed in utraque nativitate Filii nomen nascendo haberet, ut esset verus Deus et verus homo unus Filius. » Non ergo duos Christos, neque duos Filios, sed Deum et hominem unum Filium, quem propterea unigenitum dicimus, manentem in duabus substantiis, sicut ei naturæ veritas contulit.

XXXI. Item prænominatus Pater Augustinus in Homil. XXVI dicit in eo loco, ubi Dominicam exposuit sententiam : *Qui a semetipso loquitur, gloriam propriam quærit* (Joan. VII, 18). ^c « Quid tu homo facere debes, qui, quando aliquid boni facis, gloriam tuam quæris; quando autem aliquid mali facis, Deo calumniam meditaris? Intende tibi, creatura es, agnosce creatorem. Servus es, ne contempnas Deum. Adoptatus es, sed non meritis tuis; quære gloriam ejus, a quo habes hanc gratiam homo adoptatus, cujus gloriam quæsit, qui est ab illo unicus natus. *Qui autem quærit gloriam ejus qui misit illum, hic ve-*

rax est, et injustitia in illo non est (Joan. XVII, 18).

XXXII. Dicit etiam idem præfatus Pater in Homil. XXXIII, in expositione ejus sententiæ, quam ipsa Veritas Judæis calumniantibus respondit : *Si ego judico, judicium meum verum est* (Joan. VIII, 16).

^d Unde ergo verum est judicium ejus, nisi **769** quia verus est Filius? » Ecce verum eum nominavit Filium, non adoptivum; et vere nominavit, quia tantum est inter verum Filium et adoptivum filium, quantum inter verum et non verum. Quomodo aliquid in Christo invenitur, nisi veritas, qui ait : *Ego sum via, et veritas, et vita* (Joan. XIV, 6)? Et Apostolus : *Christus est veritas* (I Joan. V, 6).

XXXIII. Item in Homilia XXXVIII, ubi de ipsius veritatis excellentia disseruit, ait : « Ipsa est veritas Verbum Dei, Deus apud Deum, unigenitus Filius. Hæc veritas carnem induta est propter nos, ut de Maria virgine nasceretur, et impleretur prophetia : *Veritas de terra orta est* (Psal. LXXXIV, 12). Hæc ergo veritas cum Judæis loqueretur, latebat in carne; latebat autem, non ut negaretur, sed ut differretur; [differretur], ut in carne pateretur; in carne autem pateretur, ut caro peccati redimeretur. Stans itaque conspicuus secundum infirmitatem carnis Dominus noster Jesus Christus, et secundum majestatem divinitatis occultus, dixit ad eos qui ei, dum hæc loqueretur, crediderunt : *Si manseritis in verbo meo, vere discipuli mei eritis* (Joan. VIII, 31); qui enim perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Matth. X, 22); et cognoscetis veritatem, quæ modo vos latet, et loquitur vobis, et veritas liberabit vos (Ibid. 32).

Nihil est enim aliud proprie liberat, nisi liberum facit; quomodo nihil est aliud salvat, nisi salvum facit. Nihil aliud est ditat, nisi divitem facit; sic liberat nihil est aliud, nisi liberum facit. » Quis alius liberat nos, nisi Christus, qui est veritas et verus Filius, et verus liberator, de quo ipse Joannes evangelista ait : *Sciens autem Jesus quia dedit ei Pater omnia in manus* (Joan. XIII, 3). Si non dedit ei ut verus esset Filius, non omnia dedit ei in manus, id est, in potestatem; et falsum est quod tantus dicit evangelista, quod impiissimum est cogitare. Dicit enim ipse Dominus Christus : *Judicium meum verum est, quia solus non sum, sed ego, et qui me misit Pater* (Joan. VIII, 16); tanquam diceret : Ideo judicium meum verum est, quia verus Filius Dei sum, quia verum loquor, quia ipsa veritas ego sum.

XXXIV. Ad confirmationem hujusmodi idem Pater in Homilia tricesima sexta ita loquitur de eo, quod Christus ait : *Multa habeo de vobis loqui et judicare, sed qui me misit verax est* (Joan. VIII, 26); ^e « tanquam diceret : Ideo verum dico, quia Filius veracis veritas sum, Pater verax est, Filius veritas. » Et post pauca : « Ait enim apertissime ipse Dominus : *Ego sum via et veritas et vita*. Ergo, si Filius veritas, Pa-

^a Tract. XXVII in Joan. num. 4.

^b In Etymologiis non reperimus hunc textum, quem videas in opere de Doctrina et fide Eccles. dogmatum, cap. 2.

^c Tract. XXIX, num. 8.

^d Tract. XXXV, num. 7.

^e Tract. XLI, num. 4.

^f Tract. XXXIX, num. 7.

ter quid, nisi quod ait Veritas: *Qui me misit verax est*. Filius veritas, Pater verax. Quid plus sit, quæro, sed æqualitatem invenio. » Hanc autem veritatem in Christo ipse Joannes evangelista in Epistola sua protestatur dicens: *Ut simus in vero Filio ejus Jesu Christo, qui est verus Deus et vita æterna* (I Joan. v, 20). Item in Evangelio ejusdem idem Deus Christus, elevatis in cœlum oculis, dixit ad Patrem: *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum* (Joan. xvii, 3).

XXXV. « Ordo autem verborum est, secundum quod beatus Augustinus ait: Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te, et quem misisti Jesum Christum solum verum Deum. » Missio hæc incarnatio est Christi, quem in hoc loco verum Deum nominavit, et in alio, ut diximus, verum Filium: et in hujus cognitione fidei in utroque loco vitam æternam esse prædixit. Et si hæc est vita æterna, ut Jesum Christum verum Deum et verum Filium, sive in majestatis gloria, sive in humilitatis assumptione cognoscamus et credamus, consequens est ut nunquam habeat vitam æternam, qui hujus veritatis in Christo fidem non habuerit, dicente eodem Joanne: *Omnis Spiritus, qui solvit Jesum, ex Deo non est, et hic est Antichristus, de quo audistis, quomodo [quoniam] venit, et nunc iam in mundo est* (I Joan. iv, 3). Quid est solvere Jesum, nisi non credere eum vel verum Deum, vel verum Filium Dei in utraque esse natura, qui unus est Deus et unus Filius et unus Christus in substantia divinitatis atque humanitatis? Non sicut quidam improba cæcitate illum in divinitate proprium Dei Patris esse Filium, adoptivum vero ejusdem Dei Patris in humanitate affirmant. Et si ita esset, omnino duo **770** Filii essent; quia nequaquam, ut præfati sumus, una esse potest persona in proprio Filio et in adoptivo; quia unus ex illis verus est Filius: aliter itaque non verus. Igitur diversum, verum et non verum, esse quis non agnoscat, nisi lethargico et phrenetico labore in morbo? Nam sanctus Ambrosius in libro primo catholicæ fidei ait: « Non est unum adoptivus et verus: nec Filius diceret, *unum sumus*, si se cum vero, qui verus non erat, ipse conferret. »

XXXVI. Interrogo te, profani assertor erroris: anima rationalis, quæ in te est, et totum corpus tuum vivificat, vegetat, et movet, et ut sancti Patres volunt, corporis origine [Deest, non] seminatur, sed ex nihilo creata aliunde corpori immittitur; an non sit Patri tuo adoptiva filia, et caro tantummodo propria filia? An tu totus, anima et corpore, unus et proprius patri tuo sis filius? Quid si homo ex ea substantia, quæ non ex se generatur, corpori conjuncta proprium et verum poterit habere filium, cur Deum impotentem putas, quod proprium non possit et verum de Spiritu sancto ex Maria virgine natum habere Filium? Nunquid tu leges impones ei, qui omnia quæcunque vult facit, in cœlo et in terra? In cœlo voluit ex sua substantia æternaliter habere

• S. Ambrosius, de Fide libr. 1, cap. 17, n. 111.

Filium æqualem per omnia sibi: in terra ex virginali utero proprium quoque, licet in forma servi minorem, in forma divinitatis æqualem non potuit? Ecce qualis legifer! qui tuis legibus Deum constringere te posse putas, Apostolo increpante: *O homo! tu quis es, qui respondeas Deo*. Et alibi: *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus. Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit* (Rom. xi, 33, 34)? Serus consiliator venisti Deo, qui absque te non potuit quod voluit. Ingratus mihi videris beneficiorum ejus, qui te, dum non esses, ad imaginem creavit suam, perditumque per proprium Filium suum majore dignitate ad eandem reparavit imaginem. Et in adoptione tibi æqualem esse asseris, qui te adoptivum fecit? Liberatorem et liberatum una et æquali filietatis dictione volens esse constrictum, dum ipsa Veritas dicit: *Si Filius vos liberaverit, vere liberi eritis* (Joan. viii, 36). Tu vero in corde tuo infidelitatis calamo, licet in evangelicis non legisses litteris, scriptum habes: *Si adoptivus vos liberaverit, vere liberi eritis, et te legentibus occulte Arianæ perfidiam pravitatis subintelligendam relinquis; quia si una persona est et unus Filius Deus et homo, et homo est adoptivus filius, necesse est ut Deus quoque sit adoptivus. Nonne multo elegantius esset, ex dominante natura in Filii proprietatem, subjectam esse glorificatam?*

XXXVII Rade, obsecro, de corde tuo hujus adoptionis nomen in Christo Deo, ut sis in vero Filio Dei, et vitam in illo habeas æternam. Heu cæca pravitas! quæ dum sapiens esse videri contendit, stulta ostenditur; et dum alta divinitatis mysteria præsumptuosa audacia scrutari præsumit, dicente Scriptura: *Altiora te ne quæsieris* (Eccli. iii, 22), in profundam erroris foveam præcipitata cadit. Idem enim homo Filius virginis, Spiritu sancto conceptus, ab initio conceptionis suæ Deus verus conceptus est, et tempore opportuno Deus verus natus. Ecce Deus Pater Deum verum nasci voluit, ita ut una esset Dei et hominis persona, et unus esset Filius Dei, Deus et homo. Quomodo noluit cum verum Filium esse, quem verum voluit esse Deum? Aut illud potuit, et hoc non potuit? Ubi est nunc omnipotentia Dei, cujus voluntati nullus resistit? Si potuit et noluit, cur invidit ei veritatem Filii, cui non invidit veritatem Deitatis? Et quid est, quod dicit paterna vox: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui*? Iterumque in monte: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui; ipsum audite*. Diabolus dubitat si Dei Filius esset quem vidit, et ideo in sua tentatione hoc egit semper, ut sciret si Dei esset Filius. Hi vero adoptionis assertores, majore præsumptione quam diabolus, publice negant verum Filium Dei esse; sed nostræ adoptionis participem affirmare non timent. Nam et ipse Dominus adjuratus a pontifice per nomen Dei vivi, si Filius Dei esset, **771** respondit: *Ego sum* (Marc. xiv, 62).

lati vero dicunt: *Non est*; nec testimonium paternæ vocis, nec ipsius Dei Christi testimonium recipientes, qui alio loco ait: *Et si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum verum est, quia scio, unde venio, et quo vado* (Joan. VIII, 14). Et iterum: *Ego sum, qui testimonium perhibeo de meipso, et testimonium perhibet de me, qui misit me Pater* (Ibid. 18). Hæc ut libet, qui legat, intelligat. Nos ad sanctorum Patrum exempla colligenda revertamur.

XXXVIII. Nam sanctus Augustinus in Homilia quadragesima sexta sæpe dicti Operis sic ait: « *Fremuit spiritu, et turbavit seipsum, et dixit, ubi posuistis eum* (Joan. XI, 35)? Nescio quid nobis insinuavit fremendo spiritu, et turbando seipsum. Quis enim eum possit nisi seipsum turbare? Itaque, fratres mei, primo hic attendite potestatem, et sic inquirete significationem. Turbaris tu nolens; turbatur Christus, quia voluit. Esurivit Jesus, verum est, quia voluit. Dormivit Jesus, verum est, quia voluit. Contristatus est Jesus, verum est, sed quia voluit. Mortuus est Jesus, verum est, quia voluit. In illius potestate erat sic vel sic affici, vel non affici. Veram, inquit, animam suscepit et carnem, totius hominis sibi coaptans in personæ unitatem naturam. Nam et anima apostoli verbo illustrata est; anima Pauli et anima Petri verbo illustrata est; aliorum apostolorum, sanctorum prophetarum verbo illustratæ sunt animæ, sed de nulla dictum est: *Ego et pater unum sumus* (Joan. X, 30). Anima Christi et caro Christi cum Verbo Dei una persona est, unus Christus est; ac per hoc, ubi summa potestas, secundum voluntatis nutum turbatur infirmitas, hoc est, turbavit [*Ms., turbabit*] semetipsum. »

XXXIX. Consideremus quoque quid Leo papa Romanus, vir in fide catholica veracissimus, et in eloquentia clarissimus de divinæ in Christo et humanæ consortio naturæ enarret. Ait enim ita in homilia, quam de nativitate Domini nostri Jesu Christi scripsit: « *Verum est, quod beatus Joannes Spiritu sancto plenus intonuit: In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum, omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil.* Et similiter verum est, quod idem prædicator adjecit: *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, et vidimus gloriam ipsius, gloriam quasi unigeniti a Patre.* In utraque ergo natura idem est Dei Filius nostra suscipiens, et propria non amittens, in homine hominem renovans, in se incommutabilis perseverans. Deitas enim, quæ illie [*Forse, illi*] cum Patre communis est, nullum detrimentum omnipotentiae subiit, nec Dei formam æervi forma violavit: quia summa et sempiterna essentia, quæ se ad humani generis inclinavit salutem, nos quidem in suam gloriam transtulit, sed quod erat, esse non desistit. Unde cum unigenitus Dei minorem se Patre constitetur, cui se dicit æqua-

lem, veritatem in se formæ utriusque demonstrat: ut et humanam probet imparilitas, et divinam declaret æqualitas. Majestati igitur Filii Dei corporea nativitas nihil abstulit, nihil contulit; quia substantia incommutabilis nec minui potuit nec augeri. Quod enim Verbum caro factum est, non hoc significat, quod in carnem sit Dei natura mutata, sed quod a Verbo in unitatem personæ sit caro suscepta; in cujus utique nomine homo totus accipitur, cum quo intra virginis viscera sancto Spiritu fecundata, et nunquam virginitate caritura, tam inseparabiliter Dei Filius est unitus, ut qui erat intemporaliter de essentia Patris genitus, ipse sit temporaliter de utero virginis natus. »

XL. Item in alia homilia: « *Agnoscendum sane, dilectissimi, et toto corde est confitendum, quod hæc generatio, qua Verbum et caro, id est, Deus et homo, unus Dei Filius, unusque Christus efficitur, super omnem originem humanæ creationis excellit.* » Item post pauca in eadem homilia: « *Nativitas autem Domini nostri Jesu Christi omnem intelligentiam superat, et cuncta exempla transcendit: nec potest esse ullis comparabilis, quæ est inter omnia singularis.* »

772 XLI. Videamus quod tantus Pater et tam præclarus doctor omnem intelligentiam Christi nativitatem excedere pronuntiat. Quid isti novi scrutatores arcanorum Dei se existimant intelligere, quod antiqui Patres et catholici doctores se nescire professi sunt; sicut Isaias quoque propheta arcanum nativitatis illius esse testatur ineffabile; et hoc in eo loco, ubi de humanitatis injuriis, quas pro nostra passurus erat salute, locutus est: *Sicut ovis ad occisionem ducetur, et quasi agnus coram tondente obmutescet; et non aperuit os suum, et de angustia et de judicio sublatus est, generationem ejus quis enarrabit* (Isai. LIII, 7, 8)?

XLII. Sicut et iste idem Leo in alia confirmat homilia: « *Excedit quidem, inquit, dilectissimi, multumque supereminet humani eloquii facultatem divini operis magnitudo, et inde oritur difficultas fandi, unde adest ratio non tacendi: quia in Jesu Christo Filio Dei non solum ad divinam essentiam, sed etiam ad humanam expectat [*Ms., spectant; Edit., spectat*] naturam, quod dictum est per Prophetam: *Generationem ejus quis enarrabit?* Utramque enim substantiam in unam convenisse personam nisi fides credat, sermo non explicat: et ideo nunquam deficit materia laudis, quia nunquam sufficit copia laudatoris. Gaudeamus igitur, quod ad eloquendum tantæ misericordiæ sacramentum impares sumus; et cum salutis nostræ altitudinem [*promere*] non valemus, sentiamus nobis bonum esse, quod vincimur. » Et post pauca idem Pater in eadem homilia: « *Recedant procul, atque in tenebras suas recedant [*Edit., eant*] hæreticarum monstra opinionum et insanarum**

• S. Aug., tract. XLIX in cap. XI Joan., num. 18.

• S. Leo papa, serm. 27, cap. 1 et 2.

• Idem, serm. 30, cap. 4.

• Idem, serm. 29, cap. 1.

• Ibid., serm. 30, cap. 5, 6, 7.

sacrilegia falsitatum : Nos exultans in laude Dei A
 cœlestium multitudo, et instructi ab angelis docuere
 pastores, ut cognitis naturæ utriusque documentis
 et Verbum in Christo homine, et Christum hominem
 adoremus in Verbo. Nam si, ut Apostolus ait : *Qui*
adhæret Domino, unus Spiritus est (I Cor. vi, 17),
 quanto magis Verbum caro factum unus est Christus?
 ubi nihil est alterius naturæ, [in dispensatione salutis
 nostræ^a] quod non sit utriusque. Non enim [Edit., er-
 go] infirmemur in consilio misericordiæ Dei, quæ nos
 et innocentia reformat et vitæ; nec quia in Salvatore
 nostro manifesta agnoscimus gemina [Leg., geminæ]
 signa naturæ, aut in gloria Dei de veritate carnis,
 aut in humilitate hominis de deitatis majestate
 dubitemus. Idem homo [Edit. omitt., homo] est in
 forma Dei, qui formam recepit servi. Idem est B
 incorporeus manens, et corpus assumens. Idem in
 sua virtute inviolabilis, et in nostra infirmitate pas-
 sibilis. Idem a paterno indivisus throno, et ab impiis
 crucifixus in ligno. Idem est super cœlorum altitu-
 dines victor mortis ascendens, et usque ad consum-
 mationem sæculi universam Ecclesiam non relin-
 quens. Idem postremo est, qui in eadem qua ascen-
 dit, carne venturus, sicut iudicium sustinuit impio-
 rum, ita iudicaturus est de omnium actione morta-
 lium. Unde [ne] plurimis testimoniis immoremur,
 unum sufficit ex Evangelio sancti Joannis adhiberi,
 quo ipse Dominus noster dicit : *Amen, amen dico vo-*
bis, quia venit hora, et nunc est, quando mortui audient
vocem Filii Dei, et qui audierint, vivent. Sicut enim
Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio vitam
habere in semetipso, et potestatem dedit ei iudicium fa-
cere, quia Filius hominis est (Joan. v, 25). Ergo sub una
 sententia ostenditur, quia idem Filius Dei atque Fi-
 lius hominis est. Unde apparet quemadmodum Chris-
 tum Dominum in unitate personæ credere debemus,
 quia cum sit Filius Dei, per quem facti sumus, etiam
 Filius hominis per assumptionem carnis est factus,
 ut moreretur, sicut ait Apostolus, *Propter delicta*
nostra; et resurgeret propter justificationem nostram
(Rom. iv, 25). Hæc confessio, dilectissimi, nullas
 metuit contradictiones, nullis cedit erroribus. Ag-
 noscimus enim misericordiam Dei ab initio promissam,
 et ante sæcula præparatam, per quam solam
 resolvi captivitatis humanæ vincula potuerunt, qui-
 bus primum hominem omniemque ejus posteritatem
 male suasus auctor obstrinxerat, et propaginem de-
 dititiam originali sibi præiudicio vindicabat. Quia
 igitur justificandis hominibus hoc principaliter opi-
 tulatur, quod unigenitus Dei etiam hominis filius esse
 dignatus est, ut ὁμοούσιος Patri Deus, id est,
 unius substantiæ, idem homo verus et secundum
 carnem matri consubstantialis existeret; utroque
 gaudemus, quia non nisi **773** utroque salvamur :
 in nullo dividentes visibilem ab invisibili, corporeum
 ab incorporeo, passibilem ab impassibili, formam

servi a forma Dei : quia etsi unum manet ab æter-
 nitate, aliud cepit a tempore : quæ tamen in unita-
 tem convenerunt, nec separationem possunt habere,
 nec finem ; dum exaltans et exaltatus, glorificans
 et glorificatus ita sibi inhaerent [Edit., inhæse-
 runt], ut sive in omnipotentia, sive in contumelia ;
 nec divina in Christo careant humanis, nec humana
 divinis. Hoc credentes, dilectissimi, Christiani sumus,
 veri Israelitæ, et in consortium filiorum Dei veraciter
 adoptati : quia et omnes sancti, qui Salvatoris nostri
 tempora præcesserunt, per hanc fidem iustificati, et
 per hoc sacramentum Christi corpus effecti sunt. »

XLIII. Item Leo papa in alia homilia^b : « Scientes
 quod sempiterna Filii deitas nullo apud Patrem cre-
 vit augmento, prudenter advertite, quod cui naturæ
 in Adam dictum est : *Terra es, et in terram ibis*
(Gen. iii, 19) ; eidem in Christo dicitur : *Sede a dex-*
tris meis (Psal. cix, 1). Secundum illam naturam,
 qua Christus æqualis est Patri, nunquam inferior
 fuit unigenitus sublimitate genitoris ; nec temporalis
 ei est cum Patre gloria, qui in ipsa Patris est dex-
 tera [Edit., quæ est ipsa Patris dextera], de qua in
 Exodo canitur [Edit., dicitur] : *Dextera tua, Domine,*
glorificata est in virtute (Exod. xv, 6). Et in Isaia :
Domine, quis credidit auditui nostro, et brachium Do-
mini cui revelatum est (Isaia lxxxiii, 1). Et paulo post :
 « Assumptus igitur homo in Filium Dei sic in uni-
 tatem personæ Christi ab ipsis corporalibus est re-
 ceptus [exordiis], ut nec sine deitate conceptus sit,
 [nec sine deitate editus], nec sine deitate nutritus. »

XLIV. Item in alia homilia^c : « Repudiatis igitur
 longeque rejectis omnibus opinionibus impiorum,
 quibus aut stultitia est crux Christi, aut scandalum,
 exsultet rectarum mentium fides, et verum unumque
 Dei Filium non solum secundum deitatem, qua a
 Patre genitus, sed etiam secundum humanitatem,
 qua de matre virgine est natus, intelligat. Ipse est
 in humilitate nostra, qui est in majestate divina,
 verus Deus et verus homo. »

XLV. Item idem venerabilis Pater in homilia de
 Theophania^d : « Si autem sollicito intellectu velimus
 aspicere, quomodo etiam triplex illa species munerum
 ab omnibus, qui ad Christum gressu fidei veniunt,
 afferatur [Edit., offeratur], nonne in cordibus recte
 credentium eadem celebretur [Edit., celebratur] ob-
 latio ? Aurum enim de thesauro animi sui promit,
 qui Christum regem universitatis agnoscit ; myrrham
 offert, qui unigenitum Dei credit veram sibi hominis
 uniisse naturam ; et quodam eum thure veneratur,
 qui in nullo ipsum a Patre majestatis [Edit., pater-
 næ majestati] imparem constitetur. »

XLVI. Sed et beatus Augustinus in homilia ad po-
 pulum, de die Purificationis sanctæ Mariæ quam lo-
 cutus est, de unitate personæ Dei et hominis, et de
 unitate Ecclesiarum Christi, his verbis protestatus
 est^e : « Hæc igitur præ charitate in Christo scribo,

^a Hæc omissa sunt in sancti Leonis editione.

^b Ibid. Serm. 28, cap. 6.

^c Ibid. Serm. 25, cap. 3.

^d Ibid. Serm. 36, cap. 1.

^e Quæ sit hæc Augustini homilia, ignoro, nec re-
 peritur inter Opera S. Aug. edita ; reliqua enim, quæ

quærens tanquam fratres, et contestans coram Christo et electis angelis, ut Ecclesiarum pax salva servetur, et concordie charitatisque vinculum indissolubile maneat sacerdotibus Dei, quoniam *magnum est pietatis sacramentum, quod manifestum est in carne, justificatum est in spiritu, apparuit angelis, prædicatum est gentibus, creditum est in hoc mundo, assumptum est in gloria* (I Tim. III, 16), [cum manente illa incommutabilis Verbi essentia, quæ ei cum Patre et cum Spiritu sancto intemporalis atque coæterna est, ita intra virginea viscera Verbum caro sit factum, ut per ineffabile sacramentum uno conceptu, unoque partu secundum veritatem utriusque naturæ eadem virgo et ancilla Domini esset et mater]. Item post pauca in eadem homilia: [« Licet ergo in uno Domino nostro Christo vero Dei atque hominis Filio Verbi et carnis una **774** persona sit, quæ inseparabiliter atque indivise communes habeat actiones, intelligendæ tamen sunt ipsorum operum qualitates, et sinceræ fidei contemplatione cernendum est, ad quæ provehatur humilitas carnis, et ad quæ inclinetur altitudo deitatis. »]

XLVII. Item præfatus Leo in homilia de Passione: « Amplexentes igitur dilectissimi, Christianæ [Ms., Christiani] spei pignus non divellamur a compage corporis Christi, in quo habitat, sicut Apostolus ait, *plenitudo divinitatis corporaliter et estis in illo repleti* (Coloss. II, 10). Nam cum incorporea sit substantia Dei, quomodo corporaliter in Christo habitat, nisi quia caro nostri generis facta est caro deitatis? »

XLVIII. Quid dicam? An magis miranda est vel miseranda cæcitas perfidie, quæ ex una parte omnipotentie credit Dei, ex altera derogat. Potuit enim facere ut homo Deum generaret, et non potuit facere ut sibi Filium Deum generaret. Quid enim difficilius est, aut ut homo Deum generaret, aut ut homo proprium Deo Filium generaret? Utraque sunt apud homines impossibilia, sed utraque Deo sunt possibilia. Qui potuit virginem facere matrem Filii Dei, potuit facere filium virginis verum esse Filium Dei (nihil enim est, sicut sanctus Ambrosius ait in libro, quem scripsit de Incarnatione Christi, in Christo imperfectum), quia adoptivus filius ad nobilitatem proprii filii non potest pervenire. An dicendum est nobis Christum esse in aliquo imperfectum? Et si Christus adoptivus filius est, ergo imperfectus est, quem tota catholica credit Ecclesia Deum perfectum esse et hominem perfectum. Quomodo enim sola filietate imperfectus est, dum in una persona Deus et homo unus Filius est et unus Christus, et unus omnium in se credentium Salvator? Iterum revertamur ad sanctorum exempla doctorum, et magno testimoniorum pondere infidele caput hæreticæ pravitatis opprimamus, ut vel sic de somno infidelitatis

ansulis conclusimus, non sunt sancti Augustini, sed sancti Leonis papæ, deprompta ex epist. 165, cap. 6.

^a Ibid. Serm. 65, cap. 5.

^b S. Joan. Chrysost., homil. 2 in Epist. ad Hebr. ex interpretatione Mutiani Scholastici.

suscitetur, et catholicæ fidei interiore mentis oculo lumen aliquantulum attingat.

XLIX. Audiamus testimonium Joannis Chrysostomi de magnificentia Christi Filii Dei. Dicit enim in homilia secunda, ubi Epistolam beati Pauli apostoli ad Hebræos exposuit ^b: « Tanto, inquit, melior factus est angelis, quanto differentius nomen hæreditavit (Hebr. I, 4). In hoc quod dixit factus, pro susceptus intellige, tanquam si diceret, melius est susceptus ab angelis. Et unde hoc asseverat? Ex ipso nomine. Animadvertit, quia solet filii nomen proprietatem cognationis [Edit., cognitionis] ostendere; et sane, nisi esset proprius filius; proprius autem filius nihil est aliud, quam de ipso genitus. Quomodo potest et hoc amplitudinem honoris asserere? Si enim gratia esset filius, non solum differret apud se [Edit., loco apud se habent: a Patre], sed etiam minor esset ab angelis. Quomodo hoc inquis? Quia et homines justii appellati sunt filii. Proinde nomen filii nisi proprietatem ostendat, non valet ostendere, quia differentia est inter creaturas et conditorem. Adverte itaque quid dixit: *Cui angelorum aliquando dixit: Filius meus es tu, ego hodie genui te* (Hebr. I, 5)? [Hic quædam ommissa, quæ in editis exstant.] Nihil aliud manifestat, nisi quia ex ipsa essentia Patris est genitus. Sicut enim esse dicitur ex præsentis tempore: sic quippe magis de Deo dici conveniat [Edit., convenit]. *Filius*, inquit, *meus es tu, ego hodie genui te*. Quod dictum est, *hodie*, præsentis est temporis; potest tamen et secundum carnem hoc accipi dictum; cum enim nominaverit carnem, jam sine ullo timore pravæ suspicionis eloquitur. Etenim caro communicat altioribus, sicut et divinitas hominibus [Edit., humilibus] communicare dignata est. »

L. Beatus Hieronymus sacræ interpretis historię, et maximus catholicæ fidei doctor et defensor in Tractatu, quem in Epistolam beati Pauli ad Ephesios fecit, ita de naturali filiatione Dei Christi et de adoptione nostra disseruit ^c: « Nec non etiam, inquit, hoc inferendum, quod cum prædestinet nos sive **775** præfinit Deus in adoptionem filiorum per Jesum Christum, tamen non ante filii esse possumus, nisi filii ejus Jesu Christi fidem et intelligentiam recipiamus. Et ille quidem natura Filius est, nos vero adoptione. Ille nunquam Filius non fuit, nos antequam essemus, prædestinati sumus, et tunc spiritum adoptionis accepimus, quando credidimus in Filium Dei. »

LI. Sanctus idem quoque scribens de concordia evangelistarum ad Euprepiam inter cætera ad locum ^d: « Hæc dicimus, non quo alium Deum, alium hominem esse credamus, et duas personas faciamus in uno Filio Dei, sicut nova hæresis calumniatur; sed unus atque idem Filius Dei et filius hominis esset.

^c S. Hieron. in cap. I Epist. ad Ephes. v. 5.

^d Tractatum S. Hieronymi de concordia evangelistarum nemo recensuit. Ignota Euprepia, ignotus quoque tractatus deinceps citatus.

Quidquid loquitur aliud referimus ad divinam ejus gloriam, aliud ad nostram salutem, pro quibus *non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo, sed semetipsum exinanivit; factus obediens Patri usque ad mortem, mortem autem crucis (Philipp. 11, 6); et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (Joan. 1, 14).* Item de Tractatu sancti ejusdem de Natali Domini: « Hodie verus sol ortus est mundo, hodie in tenebris sæculis lumen egressum est. Deus factus est homo, ut homo fieret Deus. Formam servi Dominus accepit, ut servus verteretur in Domino; cælorum habitator et conditor habitavit in terris, ut homo colorum terræ migraret ad cælos. »

LII. Leporius Gallicanus presbyter in libello, quem de Confessione veræ fidei edidit, de unitate personæ Filii Dei ita disseruit ^a: « Nascitur ergo nobis proprie de Spiritu sancto et Maria semper virgine Deus homo Jesus Christus Filius Dei, ac sic in alterutrum unum fit Verbum et caro, ut manente in sua perfectione naturaliter utraque substantia, sine sui præjudicio et humanitati divina communicent, et divinitati humana participant. Nec alter Deus, alter homo, sed idem ipse Deus, qui et homo; et vicissim homo, qui et Deus Jesus Christus, unus Dei Filius et nuncupetur et vere sit. Et ideo agendum nobis semper est et credendum, ut Deum Jesum Christum Filium Dei Deum verum, quem cum Patre semper, et æqualem Patri ante sæcula constemur, eundem a tempore susceptæ carnis factum Deum hominem non negemus. » Et post pauca: « Sed quia Verbum Deus dignanter in hominem suscipiendum [*Al.*, suscipiendo] descendit, et per susceptionem Dei homo ascendit in Deum Verbum, totus Deus Verbum factus est totus homo. Non enim Deus Pater homo factus est, nec Spiritus sanctus, sed unigenitus Patris. Ideoque una persona accipienda est carnis et Verbi, ut fideliter sine aliqua dubitatione credamus unum eundemque Dei Filium inseparabilem semper geminæ substantiæ: etiam gigantem nominatum in diebus carnis suæ, et vere semper omnia gessisse quæ sunt hominis, et vere semper possedisse quæ Dei sunt; quoniam etsi crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei. » Iterum post aliquanta loco opportuno addidit: « Nos prædicamus Christum et hunc crucifixam; utique Dei virtutem et Dei sapientiam; quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus, et quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. Quid enim tam stultum et tam infirmum videtur hominibus incredulis, quam cum audiant Deum Dei Filium crucifixum? Sed placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes, quia in hoc maxime fides nostra consistit, ut credamus unicum Filium Dei, non adoptivum, sed proprium; non phantasticum, sed verum; non tempo-

^a Hunc Leporii libellum typis vulgavit omnium primus Sirmundus, cujus Operum tom. I, pag. 205, invenies locum hic descriptum; quem etiam laudaverunt Cassianus libr. 1 de Incarn., cap. 11, Joannes secundus epist. ad Avienum, et Facundus Herminia-

rarium, sed æternum, pro nobis omnia secundum carnem fuisse perpessum, et non sibi agonizasse, sed nobis; nec propter se, sed propter nos, qui jacebamus, illum ab excelsis misericorditer ad ima venisse. »

776 LIII. Victor quoque Capuæ episcopus in explanatione apostolicæ sententiæ: *Qui factus est ex semine David secundum carnem* ^b (Rom. 1, 3): « Verumtamen totus hic locus contra manichæos facit, ubi dicit, quod et ante Evangelium sic proximum et per prophetas Dei et in sanctis Scripturis; et quod Christus secundum carnem ex David stirpe, id est, Maria virgine sit creatus, secundum quod prædixerat Isaias. Multi filii gratia, hic natura; cujus etiam in carnem nativitas dissimilis cæteris invenitur. Addeudo *secundum carnem* et contra Photinum exstinxit et Arium. Si enim secundum carnem factus est, secundum Verbi utique substantiam non est factus; ut sit in omnibus ipse primatum tenens secundum spiritum sanctificationis prædestinatus, ut prior omnibus incorruptibilitatis virtute resurgeret, et viam resurrectionis Dei Filius aperiret, de quibus ipse dicit, quia filii Dei sunt, cum sint filii resurrectionis, non omnium resurgentium, sed ad Christum pertinentium. »

LIV. Sed et Origenes in Tractatu Epistolæ ad Romanos libro septimo de proprietate Filii Dei patefecit sensum suum, dicens: « Dat præterea indicium maximum ingentis erga nos amoris Dei, qui in tantum nos, inquit, dilexit, ut *nec proprio Filio* pepercerit, *sed pro nobis omnibus* ad passionem tradiderit eum (Rom. viii, 32). Et ut majore nos admiratione constringeret, addidit sermonem ingentis arcani consensum dicens, quia *proprio Filio non pepercit*. Dixerat enim superius, quia etiam nos, qui spiritum adoptionis accepimus, Filii Dei sumus (*Ibid.*, 15). Ne ergo communi ista appellatione filiorum, unum aliquem ex his tradidisse putaretur, qui in filios videbantur asciti, addidit, *proprio Filio*; ut eum, qui solus ex ipso Deo ineffabili nativitate generatur, ostenderet. Pro nobis ergo omnibus tradidit eum. »

LV. Hieronymus quoque in Tractatu ad Ephesios libro secundo dixit: « Potest ergo et hoc dici, ex eo quod Deus Pater Domini nostri Jesu Christi juxta substantiam Pater est, et unigenitus non est adoptione Filius, sed natura. Cæteræ quoque creaturæ paternitatis nomen adoptione meruerunt. Quidquid autem de Patre et Filio dicimus, hoc sciamus dictum esse de Spiritu sancto. Nam et Salvator noster Patrem esse se novit dicens: *Fili, dimittuntur tibi peccata* (Marc. 11, 5). Et: *Filia, fides tua te salvam fecit* (Matth. 15, 22). Et: *Filioli mei, adhuc modicum vobiscum sum* (Joan. xiiii, 15). Et per Spiritum sanctum justi quique adoptantur in filios. »

nensis libr. 1, cap. 4.

^b Victorem Capuanum simile quid scripsisse nemo alius veterum vel recentiorum meminit. Quapropter operæ pretium fuerit de hoc opere Victoris diligentius inquirere.

LVI. Nec non et Ambrosius Mediolanensis urbis archiepiscopus in libro ad Gratianum imperatorem directo sic ait ^a : « Quæso [*Edit.*, quæro] autem [*cur*] non putent subaudiendum et ex superioribus colligendum; ut, quia præmisit solum verum Deum Patrem, subaudiamus etiam Jesum Christum solum verum Deum? Exprimendum enim aliter non fuit, ne duos dicere videretur. Nam neque duos dicimus Deos; et ejusdem cum Patre [*divinitatis*] Filium constemur. Itaque quæramus, qua ratione divinitatis hic putent factam esse distantiam, utrum Deum negent Christum? Sed negare non possunt. Aut [*Edit.*, An] verum Deum negent? Sed dicant, si verum negant, utrum falsum, an nuncupativum Deum judicent? Nam secundum Scripturas aut verus Deus est, aut tantummodo nuncupativus, aut falsus. Verus, ut Pater; nuncupativus, ut sancti; falsus, ut dæmones atque simulacra. Dicant igitur qua Filium Dei confessione designent; utrum falso præreptum [*Al.*, præsumptum] Dei nomen, an vero: Aut quasi nuncupativo inspirationem tantum divinitatis inesse arbitrentur? Falso præreptum nomen non puto quod dicant, ut apertiore se crimine impietatis involvant, ne ut dæmoniis et simulacris, ita etiam Christo falsum Dei inditum nomen insinuando se prodant. Si autem ideo Deum putant dictum, quia inspirationem divinitatis habuit, sicut et multi sancti viri (eos enim Scriptura Deos dixit, ad quos **777** sermo fiebat Dei). Ergo non ultra homines eum præferunt, sed comparandum hominibus arbitrantur, ut hoc eum putent esse, quod hominibus ipse donavit. » Item ipse post pauca: « Qui cum legerit [*Edit.*, legeret] in psalmo secundo dicentem Filio Patrem: *Filius meus es tu, ego hodie genui te* (*Psal.* 11, 7); adnotavit hodie, non heri, ad æternitatem divinæ generationis referens, quod de carnis assumptione memoratum est. Sancto igitur Spiritu repletus Apostolus, ut illam elideret sævitatem, ait: *Heri et hodie ipse est in sæcula* (*Hebr.* XIII, 8). *Heri*, propter æternitatem; *hodie*, propter corporis susceptionem. Est ergo Christus, et est semper; qui enim est, semper est. »

LVII. Item quoque in Sermone de Natali Domini ^b: « Audiant qui requirunt quis est qui natus est de Maria? Pariet Filium, inquit angelus, et vocabunt nomen ejus Jesum (*Luc.* 1, 31). Quare Jesum? Apostolus dicat: *Ut in nomine Jesu omne genu flectatur caelestium, terrestrium et infernorum* (*Philip.* 11, 10). Et tu quid sit Jesus, dolosus cognitor requiris. *Omnis jam lingua confitetur, quia Dominus Jesus in gloria est Dei Patris* (*Ibid.*, 11). Et tu adhuc modo quid sit, nequiter perscrutaris. Audi adhuc quid sit Jesus: *Pariet Filium, et vocabis nomen ejus Jesum; ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum*. Non

^a S. Ambros. lib. v, de Fide, cap. 4, num. 20 et seq.

^b Sermo iste S. Ambrosii ignoratur; nec textus iste reperitur inter sermones de Natali Domini eidem sancto Patri falso ascriptos.

^c Hanc quoque homiliam inter opera S. Ambrosii

alterius [*Adde*, populam] salvum faciet. Unde? A peccatis eorum. Esse Deum, qui peccata donat, si Christianis non credis, crede infidelissime vel Judæis dicentibus: *Cum sis homo, facis teipsum Deum: nemo potest peccata dimittere nisi solus Deus* (*Joan.* x. 33; *Marc.* 11, 7). Illi eum negant Deum, qui cum peccata dimitteret, non credebant. Tu ab eo dimitti credis, et Deum dubitas confiteri. Verbum caro factum est, ut homo caro promoveretur in gloriam Dei, non ut Deus verteretur in carnem, sicut dicit Apostolus: *Qui se jungit Domino unus spiritus est.* » Quemadmodum idem quoque in altera homilia ^c: « Homo est anima et caro: sic esset Christus Deus et homo: idem Deus, qui homo, et qui Deus idem homo, non confusione naturæ, sed unitate personæ. Denique qui Filius Dei generatione coæternus semper ex Patre, idem Filius hominis esse cœpit ex virgine, ac sic etiam Filii divinitati est addita humanitas, et tamen non est personarum facta quaternitas, sed permanet Triunitas. Non ergo nobis subrepat quorundam sententia minus attentorum in regulam fidei et in Scripturarum oracula divinarum. Dicunt enim: *Qui filius est hominis, factus est Filius Dei; qui vero Filius est Dei, non est factus filius hominis*. Hoc quod dicerent, quod verum est non attenderunt, et verum loqui non voluerunt. Quid enim attenderunt, nisi quamdam humanam naturam potuit in melius commutare, in deterius autem divinam non potuit? Hoc verum est. Sed etiam sic idem nequaquam in deterius divinitate mutata, Verbum tamen caro factum est. Neque enim ait Evangelium; caro Verbum facta est; sed, Verbum caro factum. Si ergo Verbum Deus, et homo caro, quid est aliud, Verbum factum est caro, nisi qui Deus erat, factus est homo, et pro hoc, quod erat Dei Filius, factus est hominis filius.

LVIII. Athanasius quoque in Expositione fidei suæ^d: « Si quis vero adversus divinas Scripturas docet, alium dicens Filium Dei, et alium qui ex Maria virgine hominem secundum gratiam adoptatum, sicut et nos, quasi essent duo filii, unus secundum naturam, qui ex Deo; et secundum gratiam, qui ex Maria: aut mutatam deitatem in carnem et confusam; aut alienatam, aut passibilem Domini deitatem; aut inadorandam in filii sui carnem, hunc anathematizat sancta catholica et apostolica Ecclesia. »

LIX. Augustinus quoque in libro De sancta divinitate [*Ita cod. Leg.*, Trinitate] quarto sic dicit ^e: « Cum autem plenitudo temporis venit, missa est, non ut impleret angelos, nec ut esset angelus, nisi in quantum consilium Patris annuntiabat, quod et ipsius erat; nec ut esset cum hominibus, aut in hominibus; hoc enim antea **778** in patribus et prophetis. Sed

reperire non potuimus.

^d S. Athanasius de Incarn. Dei Verbi tom. II Operum, pag. 1; quod Opusculum ibi inter dubia recensetur.

^e S. August., lib. iv de Trinitate, cap. 20 num. 27 in fine.

ut ipsum Verbum caro fieret, id est, homo fieret. » Idem etiam in expositione Evangelii Joannis in homilia septima sic dicit ^a : « Perhibuit Joannes testimonium, quia vidit. Quale testimonium perhibuit? quia ipse est Filius Dei (Joan. 1, 34). Oportebat ergo ut ille baptizaret, qui est Filius Dei unicus, non adoptatus. Adoptati filii ministri sunt unici. Unicus habet potestatem, adoptati ministerium. »

LX. Beatus Augustinus in homilia de octava S. Paschæ ^b : « Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus (Joan. XII, 26). Quo honore, nisi ut sit cum Filio ejus? Quod enim superius ait: *Ubi ego sum, illic et minister meus erit*; hoc intelligitur exposuisse, cum dicit: *Honorificabit eum Pater meus*. Nam quem majorem honorem accipere poterit adoptatus, quam ut sit, ubi est unicus? »

LXI. Item beatus Athanasius in epistola ad Potamium episcopum inter cætera ^c : « Quæro itaque abs te, quisquis hujus es scrutator arcani, quomodo Deus ex nihilo cuncta condiderit; quomodo una hominis costa integrum hominem fecerit; qualiter et Ægyptiorum aquas in sanguinem verterit; quomodo de darissima petra liquida fluentia produxerit; qua ratione ille ipse, quem creaturam putas, caro sit factus ex virgine? Quomodo potuit de quinque panibus quinque millia hominum saturare, vel ad discipulos cum corpore clausis foribus introire? Aut si fateris et intelligentiæ tuæ vires excedere, et credenda esse potius quam explicanda concedis; quid inveniri iniquius potest, quam simpliciter me credere nolle quod lego, et præsumptive credere velle quod non lego? »

LXII. Item in epistola sancti Gregorii Nazianzeni ad Clidonium directa : « Si quis ex operum perfectione, aut post baptismum, aut post resurrectionem a mortuis redemptum adoptione dicit Dei Filium meruisse, sicut gentiles ex inscriptione introducunt, anathema sit.

LXIII. Sanctus ac venerabilis Pater Capreolus Carthaginensis urbis episcopus in epistola ad Vitalem et Constantium rescripta ^d : « Quod enim ait, *ascendo ad Patrem meum*, pertinere quidem videtur ad Unigenitum Filium : quod autem ait, *ad Deum meum*, pertinere videtur ad hominem factum. Sed in Christo Jesu nec homo creatus potest dici, nec Filius, nec unigenitus Deus negari homo poterit natus. Atque ideo nec Dei tantum nec hominis tantum vox ista esse convincitur, quam Deus et homo unus atque unicus ipse Filius ad suos discipulos perferendam inseparabili omnino atque indivisibili mandavit affectu. »

LXIV. Beatus Augustinus ^e : « Nullus sanctorum,

^a Sequens textus in cod. ms. incuria, abs dubio, librarii omissus est, solis ultimis duobus verbis: *adoptandi (Leg. adoptati) ministerium* residuis. Integrum B. Alcuinus jam supra dederat, num. 10.

^b S. Aug., tract. LI in Joan., num. 11.

^c Fateor me ignorare hanc Athanasii epistolam, quæ fortassis cum multis aliis interiit. Exstat vero ejusdem Potamii epistola ad Athanasium, quam (J. D. Lucas d'Achery e cod. abb. S. Ebrulfi edidit tom. III Spicilegii novæ editionis, pag. 299.

^d Capreoli epistolam ad Vitalem et Constantinum

qualibet præstantia gratiæ, unigeniti nomen accepit, ut quod est ipsum Dei Verbum ante sæcula, hoc simul cum assumpto homine diceretur. Singularis ergo est illa susceptio, nec hominibus sauctis aliquibus, quantalibet sapientia ac sanctitate præstantibus, ullo modo potest esse communis. » Certum est itaque sanctorum Patrum sententiam Scripturis cælestibus convenire, quæ manifestissime contestatur [*Fortè, contestantur*], et divinitus inspirante proclamant nobis, idem omnibus adoptivis partem cognoscendæ atque sapiendæ divinitatis, prout voluntas donaverit largitoris, infundi per gratiam; Christo vero, id est, animæ ejus plenam totius divinitatis inesse notitiam.

779 LXV. Item Ambrosius ^f : « Filium enim suum proprium et de sua natura Pater genuit, et de natura virginis fecit. Quidquid autem fecit, cooperante Spiritu sancto fecit. Filium ergo suum solus quidem Pater genuit, sed non solus fecit. In Filio enim genito solius est æterna generatio Patris; et in eodem Filio facto una totius est operatio Trinitatis. » Idem in eodem libro, ^g : *Paritura ergo Deum [Edit., Dominum] virgo Maria, sancto in se Spiritu descendente, et virtute Altissimi cooperante concepit. Ac per hoc intelligis quod Domini Salvatorisque nostri inde est origo, unde conceptus; et cum descendente in virginem totius virginitatis [Edit., divinitatis] plenitudine natus sit, filius esse hominis non poterat, nisi prius Dei Filius fuisset; et ideo [missus] ad annuntiandam sacri ortus natiuitatem angelus Dei cum sacramento [Edit., sacramentum] conceptionis ante dixisset, partui nomen imposuit dicens: « Ideo et quod nascetur ex te, vocabitur Filius Dei (Luc 1, 35): hoc est, illius Filium nuncupabitur, quod generante et generatur [Edit., quo generante est generatus]. Dei ergo Filius Jesus Christus; quia et a divinitate [genitus et a divinitate] conceptus, si autem Dei Filius, ergo indubitanter Deus. » Idem ipse in libro tertio ^h : « Ex quibus enim Christus, inquit, secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula (Rom. IX, 5). Eum scilicet ex illis Christum natum ait secundum carnem, qui sit super omnia Deus. Christum utique secundum carnem natum ex illis non negas; sed idem, qui ex illis natus est, Deus est. Quid circuis, quid tergiversaris? Christum ex Israel natum secundum carnem Deum esse Apostolus dicit; tu doce, quando non fuerit. *Ex quibus Christus, inquit, secundum carnem, qui est super omnia Deus.* » Idem in eodem libro ⁱ : « De Deo autem ac Domino primus edidit Sirmondus; et locus hic exstat Operum Sirmondi tom. I.*

^e S. August., libr. de Præsentia Dei, seu epistola 187, ad Dardanum, cap. 13, num. 40.

^f Hunc textum in S. Ambrosio reperire non potuimus, neque apud Cassianum, cujus sunt sequentia.

^g Non S. Ambrosius, sed Cassianus hæc habet libr. II de Incarnatione Christi, cap. 6.

^h Cassianus, libr. III de Incarn. cap. 1.

ⁱ Ibid. cap. 2.

nostro Jesu Christo cum dicitur : *Qui est super omnia Deus benedictus in sæcula* ; et res statim probatur in verbo, et verbi res demonstratur in nomine, quia Dei nomen in Dei Filio non significatio est adoptionis indultæ, sed veritas proprietæque naturæ. » In homilia beati Joannis evangelistæ^a : « Ad mensuram quippe dat multis filiis, sed non ad mensuram accipit unicus Filius, quia sic est verus homo, ut et verus sit Deus. »

LXVI. Beatus Cassianus in libro de Incarnatione Domini^b : « Et ideo descendit Verbum Filius, adest majestas Spiritus sancti, virtus obumbrat Patris : utique ut in sacramento sacræ conceptionis [omnis] esset cooperatio Trinitatis. Ideo, inquit, et quod nascetur in te [Edit, ex te] sanctum vocabitur Filius Dei (Luc. 1). Bene addidit, ideo, ut ostenderet scilicet, ideo hæc secutura, quia fuerant illa præmissa : et quia Deus supervenisset in conceptione, ideo Deus futurus [Ms., facturus] esset in partu. Rationem ergo tantæ rei puellæ reddidit nescienti, dicens utique quia Spiritus sanctus superveniat [Edit., superveniet], et quia virtus Altissimi obumbrabit, ideo et quod nascetur sanctum, vocabitur Filius Dei. Hoc est dicere : Ne ignores, inquit, hunc tantæ rei apparatus [hoc tanti mysterii sacramentum], ideo in te tota venit majestas, quia ex te nascetur verus Filius Dei. Quid hic ultra ambigi potest, quid amplius dici? Deum dixit superventurum, Filium Dei nasciturum. » Idem in eodem^c : « Quid ergo ait Petrus? *Tu es Christus Filius Dei vivi* (Matth. xvi, 16). Dic mihi quæso, hæretice, quis ille fuerit, cui Petrus ita respondit? Negare non potes Christum fuisse. Interrogo ergo, Christum quem vocas? Hominem an Deum? Hominem utique absque dubio; hinc enim omnistua hæresis, quia negas hunc Christum verum Filium Dei.... Quid ergo ad hæc respondit Petrus? *Tu es, inquit, Filius Dei vivi*. Christum hunc, quem tu hominis tantum Filium asseris, ille testatur Filium Dei. Cui vis credamus, tibi an Petro? Opinor, non es tam impudens, ut præponere te audeas primo apostolorum. Sed quid est, quod non audeas **780** qui Dei Filium negare potuisti? *Tu es* ergo, inquit, *Christus Filius Dei vivi*. Nunquid hoc ambigui aut obscuri aliquid in se habet? Simplex est et aperta confessio, Christum Dei Filium prædicare [Edit., prædicat]. » Quod si tu consueto more diverticula latendi quærens dicis, hoc usurpative vel adoptivo dici, quid dicturus es de altero multorum simul attestantium atque etiam clamantium testimonio dicentium : *Vere Filius Dei es tu* (Matth. xiv, 33)? Hominem videlicet, quem præsentem viderunt, demonstrantes. Quid etiam centurioni respondes, qui videlicet hominem Christum mori videns in cruce clamavit dicens : *Vere Filius Dei erat iste* (Matth. xxvii, 54). Et utique iste nihil de divinitatis ejus

arcano sciebat, sed tantum quod mori posse videbat, Filium Dei testatur.

LXVII. De sermone sancti Augustini^d : « Quid sibi velit et quomodo accipiendum sit, quod Dominus ait, *Qui credit in me, opera, quæ ego facio, et ipse faciet* (Joan. xiv, 12), non est facile comprehendere. Et cum hoc ad intelligendum difficillimum sit, adjecit aliud difficillius : *et majora horum faciet*. [Quid est hoc?] Qui faceret opera, quæ Christus fecit, non inveniebamus; qui etiam majora faciet, inventuri sumus? Sed dixeramus sermone pristino, quia majus fuit umbræ suæ transitu, quod [discipuli fecerunt, quam fimbriæ suæ tactu, quod] ipse Dominus fecit sanare languentes : et quia plures apostolis, quam ipso per os proprium prædicante Domino, crediderunt, ut hæc viderentur opera [intelligenda] esse majora; non quo major esset magistro discipulus, vel Domino servus, vel adoptatus Unigenito, vel homo Deo; sed quod per illos ipse dignaretur eadem majora facere, qui dicit eis alio loco : *Sine me nihil potestis facere* » (Joan. xv, 5).

LXVIII. Ejusdem in Sermone XXIe : « Post promissionem Spiritus sancti ne quisquam putaret quod ita eum Dominus daturus fuerat, velut pro seipso, ut non et ipse cum eis esset futurus, adjecit atque ait : *Non relinquam vos orphanos, venio ad vos* (Joan. xiv, 18). Orphani pupilli sunt; illud enim Græcum ejusdem rei nomen est, hoc Latinum. Nam et in psalmo, ubi legimus : *Pupillo tu eris adjutor* (Psal. x, 14), Græcus habet *orphano*. Quamvis ergo nos Filius Dei suo Patri adoptaverit filios, et eundem Patrem nos voluerit habere per gratiam, qui ejus Pater est per naturam [Ms., paternarum] : tamen etiam ipse erga nos paternum quodammodo demonstrat affectum, cum dicit : *Non derelinquam vos orphanos, veniam ad vos*. Hinc est quod etiam sponsi filios nos appellat, ubi dicit : *Veniet hora, ut auferatur ab eis sponsus, et tunc jejunabunt filii sponsi* » (Matth. ix, 15).

LXIX. Videtur enim hujus hæresis esse causam in animo errantium, quod putant hi qui asserunt Christum adoptivum esse, unum esse assumpsisse aliquid et adoptasse : de quo errore in suo loco satis respondimus; et unum æstimant gratiam et adoptionem, cum legitur Apostolum dicere : *Gratia Dei pro omnibus gustavit mortem* (Hebr. ii, 9). Tamen non dixit Apostolus, adoptione pro omnibus gustavit mortem, quia longe aliud est gratia [Ms., gloria] multis in locis, et adoptio. Prævenit enim aliquibus in locis adoptionem, sicut nos cum essemus filii iræ secundum naturam, fecit nos gratia Dei filios Dei per adoptionem. Præcessit nos gratia, ut essemus adoptivi; Christus vero non fuit ante homo factus, et post per gratiam adoptivus Filius Dei; sed mox in utero virginis Deus verus et Deus homo

^a Cujus hæc homilia sit, ignotum. Forte S. Aug. cujus dicta in Tract. xiv in Joan., num. 10, cum his concordant.

^b Cassianus, libr. ii cit. cap. 1.

^c Idem, libr. iii, cap. 12.

^d S. Aug., tract. lxxii in Joan., n. 1.

^e S. Aug., tract. lxxv in Joan., n. 1.

conceptus est; et de utero virginis Deus verus et homo verus natus, sicut sanctus Augustinus in libro, quem Enchiridion illi placuit nominare, apertissime testatur, dicens ^a: « Hic omnino granditer et evidenter Dei gratia commendatur. Quid enim natura humana in homine Christo meruit, ut in unitatem personæ unicus Filii Dei singulariter esset assumpta? Quæ bona voluntas, cujus boni propositi studium, quæ bona opera præcesserunt, quibus meretur iste homo una fieri persona cum Deo? Nunquid antea fuit homo, et hoc ei singulare beneficium præstitum est, cum singulariter promereretur **781** Deum? Nempe ex quo homo esse cœpit, non aliud cœpit esse, quam Dei Filius, et hoc unicus; et propter Deum Verbum, quod illo suscepto caro factum est, utique Deus: ut quemadmodum est una persona quilibet homo, anima scilicet rationalis et caro, ita sit Christus una persona, Verbum et homo. Unde naturæ humanæ tanta gloria, nullis præcedentibus meritis, sine dubitatione gratuita, nisi quia magna hic et sola Dei gratia, fideliter et sobrie considerantibus evidenter ostenditur, ut intelligant homines per eamdem gratiam se justificari a peccatis, per quam factum est ut homo Christus nullum posset habere peccatum. »

LXX. Non eum ante dixit vel conceptum vel natum, et tunc per gratiam adoptionem accepisse, ut Filius Dei esset; sed mox in ipso conceptu et in ipso partu Deum esse verum et hominem verum natum, et Filium Deum [*Fortè*, Dei] verum, et hoc unicum. Quare unicum, si adoptivus est, sicut et nos? Uti- que quia majore proprietate Filius est Dei, quam nos, qui sumus præveniente gratia adoptivi Filii Dei. Mox idem Pater in eodem capitulo subsequens ait: « Sic et ejus matrem angelus salutavit, quando ei futurum nuntiavit hunc partum: *Ave*, inquit, *gratia plena*. Et paulo post: *Invenisti*, ait, *gratiam apud Deum* (*Luc.* 1, 28, 30). Et quidem gratia plena, et invenisse gratiam apud Deum dicitur, ut Domini sui, imo Domini omnium mater esset. De ipso autem Christo Joannes evangelista cum dixisset: *Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, et vidimus*, inquit, *gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis* (*Joan.* 1, 14). Quod ait: *Verbum caro factum est*, hæc est plenum gratiæ. Quod ait: *Gloriam unigeniti a Patre*, hoc plenum est veritatis. Veritas quippe ipsa unigenitus Dei Filius non gratia, sed natura. Gratia suseipit hominem tanta unitate personæ, ut idem ipse esset etiam hominis Filius. Idem namque Jesus Christus Filius Dei unigenitus, idem unicus Dominus noster natus est de Spiritu sancto ex virgine Maria. Et utique Spiritus sanctus Dei donum est, quod quidem et ipsum est æquale donanti; et ideo Deus est etiam Spiritus sanctus, Patre Filioque non minor. Ex hoc ergo, quod de Spiritu sancto est secundum hominem nativitas Christi, quid aliud quam ipsa gratia demonstratur. Cum enim virgo quæsisisset ab angelo,

^a S. Aug., Enchirid. de fide, spe et charitate cap. 56 et seq.

quomodo fieret quod ei nuntiabat, quandoquidem illa virum non cognosceret, respondit angelus: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obrumbrabit tibi, ideoque et quod nascetur ex te sanctum vocabitur Filius Dei* (*Luc.* 1, 35). Et post pauca in eodem capitulo: « Proinde, sicut confitemur, Dominus noster Jesus Christus, qui de Deo Deus, homo autem natus est de Spiritu sancto et virgine Maria, utraque substantia, divina scilicet atque humana; Filius est unicus Dei Patris omnipotentis, de quo procedit Spiritus sanctus. » Mox subsequenter de eadem gratia secutus ait: « Ac sic in naturæ humanæ susceptione fieret quodammodo ipsa gratia illi homini naturalis, quæ nullum peccatum possit admittere: quæ gratia propterea per Spiritum sanctum fuerat significanda, quia ipse proprie sic est Deus, ut dicatur etiam Dei donum. »

LXXI. Igitur si sancti [*Fortè*, sanctus] Spiritus, ut iste sanctissimus Pater protestatur, Dei donum est, et de hoc dono ex Maria virgine natus est Dominus noster Jesus Christus, quem Apostolus gratiam Dei non dubitavit nominare, unde hic adoptio potest accedere, dum ille conceptus de Deo in Deum proficiebat? Cum Deus est Spiritus sanctus, una hæc [*Fortè supplendum* in] sancta Trinitate persona æqualis et consubstantialis Patri et Filio per omnia. Nec aliquid ante fuit homo ille, antequam Deus, ut adoptari possit in Dei Filium: veluti nos ante fuimus filii iræ, gratia divina præveniente facti sumus per adoptionem filii Dei; sed iste statim Dei Filius conceptus est in utraque natura, sicut evidentissime iste præfatus doctor testatus est; ut certissime intelligatur non omnia adoptari in Filium quæ per gratiam adveniant, nec idem esse gratiam et adoptionem per omnia. Nam quilibet homo duos habens filios unum potest per gratiam sibi facere hæredem; non tamen adoptivum potest eum facere in filium, qui **782** naturalis est ei filius. Sanctus itaque David multos habuit naturales filios, sed tantummodo Salomonem singulari gratia fecit sibi hæredem regni, non per adoptionem filium, quia proprius ei exstitit filius. Item potest quilibet homo unum habere proprium filium, et hunc unigenitum; plures vero per adoptionem filios habere potest: illum unum, qui est unigenitus et unicus, hæredem sibi faciens quadam naturali directione et gratia, nulla vero adoptione, sicut cæteros. Ita omnipotens Pater Dominum nostrum Jesum Christum unicum habet Filium et unigenitum, hæredem proprium, ad quem dictum est: *Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam et possessionem tuam terminos terræ* (*Psal.* 11, 8). Nos vero cohæredes unigenito suo fecit, sicut ait Apostolus: *Hæredes Dei, cohæredes autem Christi* (*Rom.* VIII, 17). Dicit itaque Apostolus et in alio loco: *Gratia enim Domini nostri Jesu Christi et charitas Dei et communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus nobis* (*I Cor.* XIII, 13). Evidentissime itaque in hoc loco personæ san-

ctæ Trinitatis assignavit [*Leg. forte designantur*]; gratiam vero Filii personæ adjunxit, et charitatem personæ Patris assignavit, et communicationem Spiritui sancto delegavit. Si propter gratiam isti putant Deum hominem secundum humanitatem esse adoptivum; et Apostolus gratiam Filii personæ assignavit, tum Filii personæ ille homo, qui de virgine natus est, adoptivus est. Et quis hoc audeat dicere vel credere? Igitur nec propter assumptionem [assumptionis] gratiam potest Filius virginis adoptivus esse. Quid igitur tenendum est, nisi ut omnino proprius sit Filius Deo Patri in utraque natura? Sicut Deus verus est, qui natus ex virgine; ita et verus Filius sit Deo Patri in utraque natura, humana similiter et divina.

* Vide supra num. 64.

LXXII. Item beatus Augustinus in homilia quadam Christum autem non solum secundum divinitatem, sed etiam secundum humanitatem totum altissimum Deum veræ fidei confitetur. Mater enim *Sion dicit homo et homo factus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus (Psal. LXXXVI, 5)*. Et revera, quis eum Altissimum audeat denegare. Item ipse in Expositione super Joannem * : « Nullus sanctorum qualibet præstantia gratiæ unigeniti nomen accepit, ut quod est ipsum Dei Verbum ante sæcula, hoc simul cum assumpto homine diceretur et vere esset. Singularis ergo illa susceptio nec cum hominibus sanctis, quantalibet sapientia ac sanctitate præstantibus, ullo modo potest esse communis. »

B

783 BEATI ALCUINI

CONTRA

FELICEM URGELLITANUM EPISCOPUM

LIBRI SEPTEM.

• EPISTOLA ALBINI AD FELICEM HÆRETICUM.

(Anno 793.)

Hortatur Felicem ut novitatem doctrinæ deserat, et universalis Ecclesiæ sanctorumque Patrum doctrinam sequatur.

Viro venerando et in Christi charitate desiderando Felici episcopo, humilis levita Alcuinus salutem.

I. Non est cura fraternæ salutis parvi pendenda : non est, quandiu spiritus hos regat artus, divina præveniente gratia cuilibet conversio desperanda. Dum hæc ita se habent, et a nemine juste contradici potest, semper sunt seu verborum collatione præsentis admonendi, seu litterarum devotione absentes exhortandi, ut hinc charitatis officium suam ostendat devotionem, et inde humilitas communis fraternitatis suam demonstrat obedientiam. Illi Scriptura sacra clamat : *Qui audit, dicat veni*; huic evangelica auctoritas intonat : *Qui vos audit, me audit (Luc. x, 16)*. Spiritus ubi vult, spirat. Unde et de persecutore Saulo factus est Paulus prædicator.

II. Olim me ipsum, celeberrimam tuæ sanctitatis audiens famam per quemdam ex illis partibus præbyterum tuis sacratissimis [*Supple: intercessionibus. Codex habet cess.*]... commendare curavi ^b, et quem tunc solius famæ auditu amare gestiebam, nunc in Christi charitate et catholicæ pacis unitate ardentius amare audeo, optans illi æternæ beatitudinis gloriam, quæ nullatenus cuilibet sine universalis Ecclesiæ pace et concordia evenire valet. Unde et has, venerande Pater et amande frater, deprecatorias cum

* Hic est titulus hujus epistolæ in cod. Salisb., hactenus ineditæ. Vide supra Mōitum prævium.

magna humilitatis charitate litterulas tuæ laudabili sapientiæ dirigere curavi; non contentiosum disceptationis funem trahentes, sed triplicem charitatis Christi resticulum trahentes, qui exploratores Jesu Nave [*Cod. ms., Jesu nostri, mendose*] de peritura Herico [*loco Jericho*] salvavit; de cujus perditione nos pariter fugere festine suppliciter exhortor, et nihil de anathemate illius desiderare. Nam quidquid doctrinarum extra ecclesiasticæ fidei et apostolicæ doctrinæ muros invenitur, Hierichontinæ perditionis anathemate tradendum est. Quapropter, charissime frater, te per sanguinem salutis nostræ humiliter obsecro ut caveas diligenter ne quid apud te exuviarum perditæ civitatis inveniantur, ne pars populi Dei propter improbitatem unius hominis, licet sit de tribu Juda, fugiens prælia Domini, et corruiat [*F., corruiat*] coram hostibus suis. Recollige teipsum cum consociis tuis in castra Regis superni, et si alicubi lapso pede titubasti, reforma gressum, et sta in gradu tuo, et fortiter præliare bella Domini. Ecce Jesus levat clypeum ante te. Revertere et persequentes te hostes trucidare non desine, donec ad palmam victoriæ pervenias.

III. Non est hæreticus, nisi ex contentione. Noli contendere frustra; claret enim evangelica per totum orbem doctrina: hanc unanimiter teneamus et fideliter prædicemus. Quid nos homunculi in fine sæculi, refrigerante charitate multorum, melius excogitare poterimus, quam ut tota animi intentione apostolicam et evangelicam omni fidei firmitate et veritate sequamur doctrinam, non nova fingentes nomina:

^b Vid. epist. 4, ad Felicem episcopum.